

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Hur kan man fira högtider med religiösa inslag i skolan?

Skolans dilemma och politikens huvudbry i mötet med högtids- och traditionsfiranden med religiösa inslag

Joel Hagen och Richard Samuelsson

Examensarbete inom LAU370

Handledare: Henrik Bogdan

Examinator: Kerstin Von Brömssen

Rapportnummer: 1150-vt. 2009:1

Abstract

Nivå: Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel: Hur kan man fira högtider med religiösa inslag i skolan? Skolans dilemma och politikernas huvudbry i mötet med högtids- och traditionsfiranden med religiösa inslag.

Författare: Joel Hagen och Richard Samuelsson

Termin och år: VT 2009

Kursansvarig institution: Sociologiska institutionen

Handledare: Henrik Bogdan

Examinator: Kerstin Von Brömssen

Rapportnummer: 1150-vt. 2009:1

Nyckelord: Religion, skola, mångkulturalitet, skolpolitik, sekularisering, religionsfrihet, högtidsfiranden, tradition, kulturarv.

Sammanfattning:

Vi vill med denna uppsats undersöka hur man som skola och enskild lärare kan förhålla sig till vad styrdokument och politiker säger (och inte säger) om högtids- och traditionsfiranden som sker under skoltid. Detta gäller först och främst högtider och traditioner med religiösa inslag. Vi vill söka reda på ett eller flera pragmatiska förhållningssätt till firanden i skolan som stämmer överens med skolans värdegrund och de lagstiftade styrdokumenten.

Uppsatsens grundfundament består av kvalitativa intervjuer med fyra politiker, en teoretisk ram baserad på bland annat religionssociologisk litteratur, samt styrdokumentsanalyser, då främst Lpo 94. I analysen resonerar vi först kring komplexiteten i frågeställningen, vilken sedan leder fram till olika förslag på förhållningssätt som skolan kan ha till högtidsfiranden. Dessa förhållningssätt utgår från våra tolkningar av politikernas åsikter och förslag, samt vår tolkning av Lpo 94.

I läraryrket behövs en vidare och djupare förståelse av samhällsskeenden såsom sekulariseringens effekter, religionsfrihetens innebörd och en mångkulturs element. En förståelse av dessa begrepp och deras genomgripande påverkan på skolan och eleverna är fundamental för läraryrket. Genom att studera sakfrågan i form av högtidsfiranden med religiösa inslag i skolan och vända och vrida på argument, kan man därigenom tillägna sig fler nyanser i de viktiga frågorna, t.ex. vad innebär en sekulariserad skola? Hur bör en skola som präglas av religionsfrihet se ut? Vilka traditioner är "svenska", vad består vårt kulturarv av? Vi vill också ge läraren praktiska förslag till hur man kan lösa kommande "firandekonflikter" på. Högtidsfirandet är ofta omdebatterat och det behövs pragmatiska och rättvisa förslag till lösningar i denna fråga.

Abstract:

Our purpose with this report is to investigate how the school and the teacher can relate to what the curriculum and politicians say about in-school celebrations of holidays. This is first and foremost about holiday celebrations with religious content. We want to find one or several pragmatic approaches to school celebrations that correlate with the school's values and the governmental curriculums.

The main fundamentals of the report consist of interviews with four politicians, a theoretic frame according to literature from sociology of religion, and analyses of curriculum mainly Lpo 94. In the analyses part we first

examine the complexity of the formulation of the main question. After that we present different suggestions of approaches for the school to holiday celebrations. These approaches are based on our interpretations of the politicians' opinions and suggestions, along with our interpretation of Lpo 94.

In the teaching profession, there is a great need for a wider and a deeper perception of the processes, for example the consequences of secularization, the meaning of religious freedom and the elements of a multicultural society. An understanding of this terminology and its impact on the school and the students is fundamental for the teaching profession. By highlighting the issue of in-school holiday celebrations with religious content and weighing arguments against one and other, there is a way of adopting a wider view of the important questions such as; what does it mean having a secularized school? How should a school with religious freedom look like? Which traditions are "Swedish", what does our cultural heritage consist of? We also want to give the teacher practical suggestions how one can solve upcoming "conflicts of celebration". The celebrations of holidays are often extensively debated and we need pragmatic and just solutions to this question.

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning.....	3
1. Inledning.....	5
1.1 Introduktion.....	5
1.2 Syfte.....	5
1.3 Frågeställning.....	5
2. Disposition.....	6
3. Metod.....	7
3.1 Urval och tillvägagångssätt.....	7
3.2 Textanalys.....	7
3.3 Fördelar och nackdelar: textanalys.....	7
3.4 Intervjuer.....	8
3.5 Fördelar och nackdelar: intervjuer.....	9
4. Teoretisk ram.....	11
4.1 Religionsfrihet.....	11
4.2 Mångkultur och mångkulturalism.....	12
4.3 Sekularisering.....	14
4.4 Religion.....	15
4.5 Högtider och traditioner med religiösa inslag.....	16
5. Historisk-politisk bakgrund.....	19
5.1 1905-1951.....	19
5.2 1951- framåt.....	20
5.3 DO.....	21
6. Resultat och analys.....	22
6.1 Analys av styrdokument.....	22
6.1.1 Sammanfattning Lpo 94.....	25
6.2 Resultat av intervjuer.....	25
6.2.1 Intervjuresultat - begrepp.....	25
6.2.2 Intervjuresultat - styrdokument.....	29
6.2.3 Intervjuresultat - praxis.....	31

7. Avslutande diskussion	33
7.1 Inledning till diskussion	33
7.2 Ett situationsbundet beslut	33
7.3 Sekulariseringens effekter och en icke-konfessionell skola	34
7.4 Firandets "varför?"	36
7.5 Ett kulturarv i förändring	37
7.6 Firandets huvudman	38
7.7 Inför framtiden	39
8 Källförteckning	40
8.1 Litteratur	40
8.2 Styrdokument och rapporter	41
8.3 Internetadresser	41
8.4 Intervjuer	42

1. Inledning

1.1 Introduktion

I läraryrket behövs en vidare och djupare förståelse av samhälls skeenden såsom sekulariseringens effekter, religionsfrihetens innebörd och ett mångkulturellt samhälles element. En förståelse av dessa begrepp och deras genomgripande påverkan på skolan och eleverna, är fundamental för läraryrket. Att den svenska skolan är en sekulariserad, mångkulturell och icke-konfessionell skola skapar många nya möjligheter, men det innebär också problem. Skolan hamnar ibland i skottlinjen mellan olika falanger som anammar helt olika syn på skolans förhållande till exempelvis högtidsfiranden med religiösa inslag. Däremellan hamnar ofta läraren som förväntas att ta ett rättvist och till läroplanen troget och väl avvägt beslut. Genom att studera frågan om högtidsfiranden med religiösa inslag i skolan är det möjligt att belysa dessa processer och falangernas olika argument för att sedan kunna bredda och nyansera olika förhållningssätt till relationen mellan skola och religion. Diskussionen kring högtidsfiranden i skolan är för oss samhällsprocesserna koncentrerade och ”inkarnerade” i en faktisk kontext. På vilket sätt man bör fira, vad man bör fira, eller helt enkelt om man bör fira över huvud taget blir en sorts kontextuell företeelse där sekulariseringen, religionsfriheten, mångkulturaliteten, kulturarvet och uråldriga traditioner möts. Därför är det intressant att studera denna sakfråga, som den faktiskt är, men hela tiden relatera den till samhällets övergripande processer, skolans värdegrund och skolpolitiken. Vi anser att det är av yttersta vikt att en skola och lärarna på den skolan har en nyanserad relation till frågor som: Vad innebär en sekulariserad skola? Hur bör en skola som präglas av religionsfrihet se ut? Vilka traditioner är ”svenska”, vad består vårt kulturarv av? Vilka positiva konsekvenser för ett firande med sig, vad är negativt?

1.2 Syfte

Syfte med föreliggande uppsats är att undersöka hur man som skola och enskild lärare kan förhålla sig till vad styrdokument och politiker säger (och inte säger) om högtids- och traditionsfiranden som sker under skoltid. Detta gäller först och främst högtider och traditioner med religiösa inslag. Vi vill här söka efter ett eller flera pragmatiska förhållningssätt till firanden i skolan som stämmer överens med skolans värdegrund och de lagstiftade styrdokument. Utifrån uppsatsens grundfundament; teoretisk ram, styrdokumentsanalyser och politikerintervjuer, vill vi till sist applicera frågans problem, möjligheter och lösningar på vår kommande lärarsituation, dvs. ett tydligt och fördjupat didaktiskt perspektiv så att vi kan vara bättre rustade inför framtida möten med dessa företeelser.

1.3 Frågeställning

– Hur kan man som skola och enskild lärare förhålla sig till styrdokumentens innebörd och kommunala politikernas ställningstaganden till firandet av högtider och traditioner med religiösa inslag som sker under skoltid?

2. Disposition

Uppsatsen är förutom inledning, syfte och frågeställning, indelad i fem avsnitt. I det första avsnittet som vi kallar "metod" redovisar vi det tillvägagångssätt som vi haft när vi insamlat material, gjort intervjuer och analyserat styrdokument samt fördelar och svårigheter med våra metoder. Därpå följer "teoretisk ram" som beskriver de begrepp, samhällsprocesser och den diskurs som ligger till grund för vår teoretiska utgångspunkt. Detta gör vi just för att skapa en större förståelse för frågeställningen och problematiken som brukar uppstå i den samhälleliga debatten kring högtidsfiranden. Vi tror att det finns viktiga samhällsprocesser som formar skolan och det är viktigt att känna till vad dessa processer inbegriper, processer som också formar politikernas och styrdokumentens förhållande till just högtidsfiranden i skolan. Nästa avsnitt kallar vi "historisk-politisk bakgrund". Avsnittet berör den politiska process och skolans sekularisering som är av vikt för vår uppsats frågeställning. Syftet med denna del är att låta frågan om högtidsfiranden stå i ett historiskt ljus vilket vi hoppas kan förtydliggöra debatten i dagens problematik. Därefter följer "resultat och analys" där vi både presenterar en analys av fyra citat ur Lpo 94 samt redogör för resultatet av intervjuerna med de fyra politikerna. Till sist kommer "avslutande diskussion" där vi binder samman intervjuernas resultat, analyserna av styrdokument, vår läsning av litteratur samt våra egna åsikter.

Vi källhänvisar med fotnoter eftersom detta underlättar för ett bättre flöde i läsningen. Alla källor går att finna sist i uppsatsen under "källförteckning". Något avsnitt med tidigare forskning har vi ej med då det finns mycket knäpphändig tidigare forskning om vår specifika frågeställning.

3. Metod

3.1 Urval och tillvägagångssätt

Vi har använt oss av två undersökningsmetoder som ligger till grund då vi har besvarat vår frågeställning. Dels har vi analyserat texter som rör frågeställningen, dels har vi intervjuat representanter för några svenska politiska partier.

3.2 Textanalys

Ett av de viktigaste dokumenten i vår textanalys har varit Lpo 94, *läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet*. Vi har koncentrerat oss på valda delar ur dokumentet som vi anser rör vår frågeställning. Vi har även använt oss av politiska interpellationer¹, DO:s uttalanden² och skolverkets rekommendationer³ men dessa har ingen centrall roll i arbete vilket också medför att vi inte behandlar dessa dokument i denna del av uppsatsen.

3.3 Fördelar och nackdelar: textanalys

Denna läsning är självklart subjektivt tolkande men i sann skolpolitisk anda så vet vi också att det är så det är tänkt. Formuleringarna i Lpo 94 är så skrivna att man skall kunna tolka dem på många olika sätt, för att sedan föra en diskussion kring dem. Denna diskussion vill vi framhäva och öppna upp för i vårt tolkande av skolans kanske viktigaste styrdokument. Samtidigt är vi varsamma med våra tolkningar och förhåller oss till annan litteratur och andra tolkningar som redan gjorts. Nackdelen med en väldigt subjektiv tolkning är att man kan hamna långt ifrån skolverkets grundläggande värderingar för skolan som helhet. Därför är det bra att läsa ”korrigerande” litteratur och utifrån detta möte försöka skapa en väl avvägd tolkning. Fördelarna med en personlig textanalys är att något nytt skapas i den hermeneutiska processen som kan komma oss som lärare och skolan till gagn. Den kunskapande processen hålls vid liv och stagnerar inte genom att den hela tiden problematiseras och nytolkas.

I vår analys har vi främst hämtat inspiration av en metod som Bergström och Boréus kallar *idé- och ideologianalys*.⁴ Det finns olika inriktningar i denna analytiska metod men först och främst har vi tilltalats av den som kallas ”innehållslig idéanalys”. Denna metod försöker finna en logik i en politisk ideologisk text eller intervju, att finna den underliggande meningen och kunna sammanfatta många olika budskap som till synes spretar åt olika håll. Detta tror vi är en mycket användbar metod i vår analys av Lpo 94 (men även i intervjuerna). Vi vill kunna tolka Lpo 94 på ett bra sätt vilket kräver att man också förstår de politiska och ideologiska processer som ligger bakom och formar skolans styrdokument.

¹ Interpellation 2008/09:324 Religiösa skolor. En interpellation är en fråga som ställts till en minister i regeringen från en riksdagsledamot (reds anm.)

² <http://www.newsdesk.se/view/pressrelease/122838>. Med DO menar vi Diskrimineringsombudsmannen, en statlig myndighet som arbetar mot alla former av diskriminering och för allas rättigheter. (090506)

³ <http://www.skolverket.se/sb/d/467/a/2321> (090428). Denna rekommendation kallas ”Skolavslutning – Skolverkets bedömning”.

⁴ Bergström, Göran och Boréus, Kristina. *Textens mening och makt – Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. (2000) s. 154-176

3.4 Intervjuer

Tyngdpunkten i vårt arbete ligger dock i de intervjuer vi gjort med representanter för politiska partier. Vi skickade ut en förfrågan till de 14 politiker som sitter i Göteborgs stads utbildningsnämnd. Fyra av dem svarade. Kristdemokraten Ulrika Marcelind svarade att hon inte hade möjlighet att göra någon intervju men att hon skickade vidare förfrågan till Josef Bengtsson som är verksam inom samma parti. Dessutom skickades en förfrågan till Sverigedemokraterna som sände en representant från deras parti. Det var dessa fem vi bestämde träff med. Alla intervjuer bandades med hjälp av en inspelningsutrustning av märket Zoom H4. Alla intervjuerna återfinns i sin helhet hos författarna till denna uppsats. Inga anteckningar gjordes under intervjuerna. Då intervjuerna var färdiga gick vi hem och skrev ned sammanfattningar av svaren ihop med en tidsangivelse av när svaret kom så vi lätt skulle kunna hitta till just det svaret igen då vi ville lyssna en extra gång. Dessa sammanfattningar har sedan använts då vi har besvarat frågorna. Då vi har skrivit ut citat har vi inte använt oss av sammanfattningarna utan tagit dem direkt från inspelningarna.

Vi använde oss av en s.k. halvstrukturerad intervjumodell.⁵ Vi hade huvudfrågorna framför oss vilka ställdes i ungefär samma ordningsföljd vid varje intervju, för att ibland göra utstickare till andra frågor som vi inte hade färdigformulerade. Vår erfarenhet av denna modell är mycket positiv. Vi var väl förberedda och var väl införstådda med de mål vi ville uppnå med intervjuerna, samtidigt som vi inte var rädda för att omformulera, förtydliga och utveckla frågeställningarna utifrån den rådande kontexten.

Vår första intervju gjorde vi med Josef Bengtsson som är politisk sekreterare i kristdemokraterna (Kd). Ulrika Marcelind (Kd) sitter egentligen i utbildningsnämnden men var sjukskriven vid tillfället och hon rekommenderade istället att vi skulle kontakta Josef Bengtsson. Vi mötte Josef i Göteborgs stadshus och genomförde intervjun i ett avskilt rum. Han höll just på att skriva en avhandling över ett liknande ämne vilket gjorde att han var mycket insatt i den problematik vårt arbete spelar kring.

Vår andra intervju skedde i samma hus och var med Marie Lindén som är verksam inom Vänsterpartiet (V). Hon har tidigare suttit med i utbildningsnämnden men har nu fått andra uppgifter. Intervjun genomfördes på hennes kontor.

Den tredje intervjun ägde rum på Handelshögskolan i Göteborg. Där mötte vi upp med en man som representerade Sverigedemokraterna (Sd). Mannen vill vara anonym, därför kommer vi att hädanefter kalla honom för ”Jan”. Jan är inte anställd av Sd utan vi blev hänvisade till honom genom Sd Göteborgs officiella hemsida. Inför intervjun lyckades vi inte få plats i ett avskilt rum utan vi satte oss istället i en korridor. Detta är naturligtvis en svaghet då avskildhet främjar ett mer frimodigt uttryck. Vi tyckte dock inte att vår placering verkade ha någon större inverkan på hur vår intervju fortlöpte. Jan ville först inte att vi skulle spela in honom över huvud taget eftersom han hade tidigare negativa erfarenheter av intervjuer där hans citat omformulerats och använts i fel syften. När vi hade introducerat oss och berättat lite mer om vår uppsatsskrivning blev han dock mer välvilligt inställd till intervjusituationen och lät oss spela in honom. Inspelningsutrustningen fick inte vara på under hela intervjun utan vi ställde först frågan som han sedan fick reflektera över. Därefter fick vi tillåtelse att spela in hans färdiga svar. Detta var dock ingen större nackdel för vårt arbete eftersom svaren var kärnfulla och konkreta, dock blev det aldrig något riktigt samtal. Jan hade tidigare arbetat som präst och var mycket intresserad av vår uppsats frågeställning.

Den fjärde personen vi intervjuade var Pär Gustafsson. Han är ledamot i folkpartiet (Fp) och sitter med i utbildningsnämnden. Vi mötte honom på hans kontor i Göteborgs stadshus.

⁵ Stukát, Staffan. *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap* (2005) s.39

Vi skulle också haft ett möte med Joakim Larsson som representerar miljöpartiet. Tyvärr ringde han och sjukanmälde sig fem minuter innan avsedd mötestid. Vi försökte boka in en ny tid men lyckades inte göra det inom vår snäva tidsram.

3.5 Etiska riktlinjer

De utgivna etiska riktlinjerna för forskning från Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet har vi läst och tillämpat i våra intervjuer. Det finns fyra allmänna huvudkrav på forskningen.⁶ Det första kravet (informationskravet) innebär att man ska upplysa informanterna om studiens syfte, deras frivillighet att vara en del av studien och att de kan avbryta medverkan när de helst vill.⁷ Detta syfte delgav vi samtliga politiker precis innan vi började intervjuerna. Frågor och studiens syfte skickade vi även ut i förväg via e-post.

Det andra kravet (samtyckeskravet) innebär att man skall ha informantens samtycke. Detta hade vi eftersom samtliga politiker muntligt och skriftligt gav oss ett jakande svar på vår initiella förfrågan om att delta i vår studie.⁸

Det tredje kravet (konfidentialitetskravet) innebär att man ska ge informanterna största möjliga konfidentialitet. Samtliga politiker utom "Jan" gav oss godkännandet att använda deras riktiga namn och titel.⁹

Det fjärde och sista kravet (nyttjandekravet) innebär att uppgifterna från informanterna endast får användas i forskningssyfte.¹⁰ Vi ämnar inte att använda uppgifterna för andra syften.

3.5 Fördelar och nackdelar: intervjuer

I vissa uttalanden kan det vara problematiskt att veta om personens uttalanden ligger i linje med partiets åsikter. Vad är egna funderingar och vad skulle merparten av partiets medlemmar anse? Detta är emellertid en fråga man aldrig kan göra sig helt fri från. Bara för att människor tillhör samma parti kan man inte förutsätta att de ska tänka likadant i varje fråga. Vad man däremot kan förutsätta är att intervjupersonerna svarar för sitt parti om inget annat sägs. De vet vad deras parti står för och skulle rimligtvis inte säga något som går stick i stäv med vad partiet anser utan att poängtera detta.

Det vore naturligtvis önskvärt att intervjua en representant från varje svenskt riksdagsparti för att få en större och mer fullständig helhetsbild. Detta har vi tyvärr inte lyckats genomföra då vi hade en begränsad tidsram.

En annan nackdel med intervjuer kan vara att det finns en outtalad press på att svaret måste komma väldigt fort och att det ibland inte blir lika genomtänkt i sådana situationer. För att undvika detta skickade vi i förväg ett e-post meddelande till de berörda där vi förklarade vad vi hade för frågeställning i vårt arbete och vilka frågor som skulle kunna tänkas ställas under intervjun.

Vi lyckades bara boka möte med två politiker som är eller har varit aktiva inom utbildningsnämnden. Önskan var att samtliga skulle vara aktiva inom det området för att få en mer uppdaterad bild av skolans och politikernas förhållande till högtidsfiranden med religiösa inslag. Nu visade det sig dock att de två andra politikerna var väl medvetna om problematiken och debatterna som föregått vår frågeställning så det är svårt att säga om det hade varit bättre om vi istället hade intervjuat två politiker som ingick i utbildningsnämnden.

⁶ <http://www.vr.se/download/18.668745410b37070528800029/HS%5B1%5D.pdf> s.6 (090605)

⁷ <http://www.vr.se/download/18.668745410b37070528800029/HS%5B1%5D.pdf> s.7 (090605)

⁸ <http://www.vr.se/download/18.668745410b37070528800029/HS%5B1%5D.pdf> s.9 (090605)

⁹ <http://www.vr.se/download/18.668745410b37070528800029/HS%5B1%5D.pdf> s.12 (090605)

¹⁰ <http://www.vr.se/download/18.668745410b37070528800029/HS%5B1%5D.pdf> s.14 (090605)

Fördelarna med intervjuer är att man får ett levande samtal med den man intervjuar. Vi ville få fram politikernas tyckande och tänkande bakom de politiska dokumentens fasad. Vi ville nå de djupare tankarna som ligger till grund för hur skolan idag styrs. Det var också det sättet som passade vår uppsats bäst eftersom vi ville veta hur politikerna läser och tolkar skolans styrdokument. Dessa tolkningar och åsikter tydliggörs förtjänstfullt i ett intervjuande samtal.

4. Teoretisk ram

Här presenterar vi den teoretiska ram som är central i arbetet. Vi är noga med att definiera vår tolkning av de olika avsnitten eftersom dessa tolkningar sedan ligger till grund för vår analys och avslutande diskussion.

4.1 Religionsfrihet

1951 inträffade en stor förändring i Sverige gällande religionsfriheten. Då godkändes en religionsfrihetslag som lyder enligt följande:

1 § Envar äger rätt att fritt utöva sin religion, såvitt han icke därigenom stör samhällets lugn eller åstadkommer allmän förargelse.

2 § Det står envar fritt att för religiös gemenskap delta i sammankomst och sammansluta sig med andra.

3 § För offentlig gudstjänst gäller ej andra hinder än sådana som i allmänhet äro stadgade för sammankomst, till vilken allmänheten har inträde.

4 § Ej må någon vara skyldig tillhöra trossamfund. Åtagande i strid mot denna bestämmelse vare utan verkan. Med trossamfund förstås, förutom Svenska Kyrkan, sammanslutning av religiös verksamhet vari ingår att anordna gudstjänst.

När nu denna lag trädde i kraft innebar det en brytpunkt med det som varit innan. Innan dess kunde man ej utträda ur Svenska Kyrkan om man inte gick in i ett av ”Staten godkänt trossamfund”. Nu blev det upp till var och en att välja att träda ur eller gå med i en annan religiös gruppering. Enligt Jonas Alwall har denna lag dock spelat ut sin roll eftersom religionsfriheten grundlagsstadgades 1974 och att Sverige 1995 inkorporerade Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna i landets lag.¹¹ 1951 års lag berörde mer Svenska Kyrkans förhållande till staten, men nu när de är skilda åt har lagen ersatts av andra lagar. Just skiljandet mellan kyrka och stat är en tydlig konsekvens av samhällets sekularisering och detta fick också till följd att en ny rättslig kategori, registrerat trossamfund, stiftades i Sveriges lag. Detta styrkte den juridiska religionsfriheten ytterligare för svenskarna som nu fick större möjligheter och frihet att starta religiösa rörelser och få stöd från staten. Denna process i fråga om religionsfrihet har självklart också påverkat den svenska skolan. Högtidsfiranden under skoltid är vårt fokus och i mötet mellan firande och lagen om religionsfrihet kan man möta många komplicerade förhållanden.

Eftersom skolan befinner sig i skärningspunkten mellan vad som ibland kallas för en offentlig respektive en privat sfär, kan konflikter mellan individuella mål och samhällsmål där förväntas bli extra tydliga.¹² I vår sekulariserade skola utgår vi från att religionen är en privatsak som är skild från det offentliga, men för den troende eleven är det inte alls säkert att detta förhållande är så självklart. Det som eleven anser vara dennes rätt kan i skolan uppfattas som diskriminerande eller opassande. Den svenska skolan skall enligt lag vara konfessionslös för att motverka dessa konflikter i teorin, men i praktiken är det inte alltid så enkelt att förhålla sig till begrepp som religionsfrihet, konfessionslös och sekulariserad. Så här skriver Karin Borevi angående den konfessionslösa skolan:

¹¹ Alwall, Jonas. ”Vart tog religionsfriheten vägen?” (2006) s.63

¹² Borevi, Karin. ”Religion i skolan” (1997) s.39

Den religionsfrihet undervisningen således syftar till att säkerställa, innebär i grunden frihet från att behöva utöva en viss religion. Religionsfriheten innebär emellertid också frihet till religion det ska med andra ord vara möjligt att leva som troende även inom skolans väggar.¹³

Vi förstår att eleverna inte bör tvingas till att utöva religion i skolan, men samtidigt att de ska ha rätt till att utöva tron. I frågan om religiösa högtider blir denna definition ytterst brännande. Är skolavslutningar med psalmer och kyrkbyggnad utövande av religion? Inskränker det på religionsfriheten eller kan religionsfriheten användas som ett stöd i frågan? Är kanske skolavslutningar inte mer än bara en tradition? Skolverket har i tidigare tvister mellan religionsfriheten och de pedagogiska målen gjort följande uttalanden (i detta fall specifikt om burqans plats i skolan):

Om det skulle visa sig att burqa är uttryck för ett religiöst ställningstagande och innebär en religiös manifestation, bör hänsynen till skolans pedagogiska uppdrag vara överordnad i diskussionen om bärande av burqa skall tillåtas eller ej.¹⁴

I detta fall bör den pedagogiska hänsynen gå före elevernas rätt att utöva sin religion. Men kan detta även gälla i firandet av högtider? Kan man se dessa som ett pedagogiskt uppdrag? Eller inskränker de på religionsfriheten och elevers rätt till att vara fria från utövandet av religion? Liknande strider har förekommit om högtidsfiranden där den ena sidan förespråkar en befrielse från alla religiösa inslag med utgångspunkt i teorier om mångkulturalism och elevers rätt att avstå från religiösa inslag på grund av livsetiska skäl, och där den andra sidan menar att firandet ligger helt i linje med skolans uppdrag att uppmärksamma vårt kristna kulturarv och värna om religionens del i samhället.¹⁵ I skolansvarsutredningen från 2004 skriver man att ett ”missgynnande handlande trots allt kan vara försvarligt”¹⁶. Med detta menar man att om en elev har invändningar mot att t.ex. fira skolavslutningen i kyrkan eftersom denne tillhör en annan trosuppfattning, kan man som skola välja att ej ta hänsyn till elevens åsikter och fira i kyrkan trots elevens motsättning. Dock måste detta ske under premissen att ingen ”annan lämplig lokal finns att tillgå och att tonvikten läggs på samvaron och inte på religiösa traditioner”. Hur som helst så är skolansvarsutredningens uttalande viktigt eftersom man tar upp problematiken med kollektivet och individen och ger skolan möjligheten till en intresseavvägning. Det pedagogiska syftet står över religiösa argument och utredningsgruppen är medveten om att det är omöjligt att tillgodose allas vilja.

4.2 Mångkultur och mångkulturalism

Mångkulturalism är ett begrepp som ofta används men som inte har någon klar definition som alla är överens om. Första gången ordet användes i Sverige var i samband med en artikel i Dagens Nyheter 1974.¹⁷ Begreppet mångkultur används nu för tiden flitigt i dagens samhälle. Även om det är ett ord som kan ha många olika innebörder i olika sammanhang används det ofta utan någon exakt definition. Vi skulle vilja beskriva vad vi menar då vi använder oss av ordet.

Ordet kultur stammar ursprungligen från begreppet att växa och i bildnings och odlingssammanhang är ett av de områden som ordet kultur används. Det används också då det beskriver någon form av estetisk verksamhet som dans, musik eller teater. Ordets tredje betydelse har en mer antropologisk innebörd. Då avser begreppet beskriva en grupp människor och deras normer, värderingar, seder, uttryck och sätt att tolka. Detta är något

¹³ Borevi, Karin. ”Religion i skolan” (1997) s.50

¹⁴ Skolverkets skrivelse 2003-10-23

¹⁵ Borevi, Karin. ”Religion i skolan” (1997) s.54

¹⁶ Skolansvarsutredningen SOU 2004: 50 s178 f

¹⁷ http://www.vgc.umu.se/vgc_guiden/pdf_filer/mangkulturalism.pdf, s. 14 (090510)

människor ofta förvärvar genom att vara medlemmar i ett samhälle där man känner tillhörighet. Det finns också en föreställning om att kulturen människor bär på är en ”äkt och ursprunglig” kultur som är förknippad med den etniska bakgrunden.¹⁸

Ordet kultur kan både användas för att förena men också för att särskilja. Det används också för att hierarkisera vilket ofta görs genom ett prefix som finkultur eller populärkultur.¹⁹ Då man använder sig av begreppet kulturell mångfald eller mångkultur avser man oftast antropologisk kultur där etnisk mångfald är det signifikativa. Detta betyder inte att man ser på dessa kulturer som åtskilda grupperingar som inte samverkar eller influerar varandra.²⁰ Begreppet mångkultur kan användas på två olika sätt. Dels som ett deskriptivt begrepp men också som ett normativt. Deskriptivt är det då det beskriver samhället som mångkulturellt. Vill man se begreppet som ett politiskt eller filosofiskt samhällsideal där det finns krav på mångkulturell rättvisa och jämlikhet.²¹ Fördelen med att använda begreppet mångkultur ur en deskriptiv betydelse är att man då ser samhället som pluralistiskt. Ett sådant tankesätt förhindrar i bästa fall att en svensk enhetskultur framhävs eller att immigranter fokuseras. Trots detta finns några problem med denna syn av mångkulturbegreppet. Ett problem är att begreppet förutsätter att det finns en enhet av ”avgränsade och åtskiljbara objekt” vilka är så pass lika att de kan jämföras med varandra. Samtidigt som de är lika i formen måste det kulturella innehållet skifta mellan dem. Ett annat problem är att både grupper och enskilda människor ses som kulturbärare. Eftersom begreppet förutsätter att det finns många olika kulturer riskerar man att betona skillnader istället för likheter mellan människor. Det tredje problemet har att göra med att begreppet i första hand har använts i samband med så kallade ”invandrarfrågor”. Det är sällan begreppet används för att visa på samhället i stort eller med fokus på majoritetsbefolkningen. På grund av att mångkultur använts mest till att beskriva människor med ursprung utanför västvärlden har begreppet fungerat värderande och ibland stigmatiserande.²²

Mångkulturalism som normativ benämning uppkom som ett alternativ till den liberala välfärdsstatens integrationspolitik, där inställningen var att det räcker att garantera alla människor lika rättigheter för att få ett jämställt samhälle. Kritiken mot detta var att det inte räcker att människor har lika rättigheter då de i praktiken inte bemöts på samma sätt. Kritikerna menade att eftersom staten inte lyckas hålla sig neutrala till medborgarnas etniska och kulturella ursprung borde vissa människor kompenseras.²³ Vad denna kompensation består i och hur den ska utformas är inte helt klart men det kan motsvara allt från stöd till modersmålsundervisning, egna skolor och organisationer till rätt till territorier och egen rättsskipning.²⁴ I den här, normativa meningen, är Sverige inte mångkulturellt. Många immigrantgrupper är både socialt och ekonomiskt marginaliserade. Då det satsas på integration i landet är den för det mesta minoritetsinriktad och innefattar inte majoritetsbefolkningen som delaktig i segregationen.²⁵

I den här uppsatsen använder vi mångkultur som ett deskriptivt begrepp. Det betyder att vi beskriver ett samhälle där medborgare har sitt ursprung i olika delar av världen, vilket de flesta länder i Västeuropa har.²⁶ Då vi talar om mångkultur vill vi dock utöka begreppet något. För oss innebär mångkultur inte bara att det har kommit in kulturer från andra delar av

¹⁸ *Agenda för mångkultur* (2005) s. 51

¹⁹ *Agenda för mångkultur* (2005) s. 51

²⁰ *Agenda för mångkultur* (2005) s. 52

²¹ *Agenda för mångkultur* (2005) s. 52

²² *Agenda för mångkultur* (2005) s. 53

²³ *Agenda för mångkultur* (2005) s. 53f

²⁴ Sahlberg, Lillemor. *Gemensam värdegrund i mångfaldens värdegrund* (2004), s. 30

²⁵ *Agenda för mångkultur* (2005) s. 53f

²⁶ Lorentzen, Mikael. *Multikulturella visioner, hedersrelaterat våld och socialt arbete i medierna* (2008) s. 44

världen utan att även de som bott i Sverige i flera generationer kan bära med sig kulturella skillnader.

4.3 Sekularisering

Sekulariseringen inträdde som ett begrepp i samband med att land efter land i Europa reformerades till den protestantiska läran och kyrkogods flyttades över till statligt ägande. Det anammades först i början på 1900-talet som sanktionerat begrepp inom sociologin.²⁷ Begreppet öppnar självklart sig själv för mycket diversifierade tolkningar. Det existerar alltså inte en tolkning av sekularisering, utan en mängd som motsäger, kompletterar och belyser varandra. När man därför väl bestämmer sig för att definiera begreppet och använda det i en praxis är det mycket viktigt att man vet vilka avgränsningar man gör. I uppsatsen har vi valt att använda oss av två redan författade definitioner. Den första är författad av Peter L. Berger: ”Processer där sektorer i samhälle och kultur avlägsnas från religiösa institutioner och symbolers herravälde”.²⁸ Den andra av Niklas Luhmann (sammanfattad av Furseth & Repstad): ”Religionen har förlorat mycket av sitt inflytande över andra system, men har fortfarande en stark ställning när det gäller att reducera tillvarons osäkerhet.”²⁹

Dessa två tillsammans tycker vi kombinerar en tanke om, om inte fullständigt, så väl på god väg mot vad vi tänker med sekularisering. Innan dessa uttalade definitioner presenteras mer ingående vill vi kort presentera vad det är för definitioner som vi valt bort.

Sekulariseringen kan omtalas i starka och halvstarka teorier. De allra starkaste teorierna talar om att religionen kommer att försvinna från samhället och ersättas med vetenskapligt rationellt tänkande och sociologisk säker kunskap. Religionen kommer att spela ut sin roll när människor istället finner svar på sina frågor hos andra vetenskaper och institutioner. Dessa tankar föddes bl.a. under 1800-talets kraftiga vetenskapstro. Nuförtiden är de starkaste sekulariseringsteorierna mycket ifrågasatta. Våra teorier tillhör istället den ”halvstarka” fällan. Här finner man tankar om sekularisering som beskriver en successiv process där religiösa institutioner och symboler förlorar inflytande i samhället. Detta är precis vad Bergers citat pekar på. Olika samhällen influeras och styrs av olika institutioner. Vissa samhällen har en mycket stark religiös prägel, man kan säga att religiösa institutioner och symboler har samhället under ett starkt herravälde (*Herravälde* kan dock uppfattas som negativt, vi hade nog hellre valt att använda *inflytande*). Dessa samhällen är svagt eller inte alls sekulariserade. Andra samhällen är starkt sekulariserade. Där har religiösa symboler och institutioner mycket litet herravälde (eller inflytande) och religionen är en undanskymd sektor. Märk väl att en stark sekularisering inte behöver innebära att individerna i samhällskroppen blir ”sekulariserade” i samma mening. Berger talar om sektorer, inte individer. Inom religionssociologin brukar man också tala om att sekulariseringen berör tre nivåer; samhälle, organisation och individ.³⁰ Det svenska samhället har genomgått en tydlig sekularisering på samhällsnivå, det är också denna vi undersöker först och främst i och med att vi utgår från högtidsfirandets utformning i en sekulariserad skola. Individen kan ju ändå den samhällseliga sekulariseringen till trots, vara religiöst aktiv, fast på ett annat sätt. Peter L. Berger skriver att det kan vara så att vi genomgår en desekulariseringsprocess, fast på en individnivå.³¹ Religionen blir alltmer privatiserad och syns därför inte längre lika tydligt på den samhällseliga nivån. Religionen har tagit en annan form, vi behöver därför veta på vilken nivå vi mäter när vi talar om sekularisering. För att belysa detta tog vi därför med citatet av Luhmann. Han bekräftar Bergers teori om den samhällseliga sekulariseringen men betonar samtidigt

²⁷ Furseth & Repstad. *Religionssociologi - en introduktion* (2005) s.108

²⁸ Berger, Peter L. *The sacred canopy: Elements of a sociological theory of religion* (1967) s.107

²⁹ Furseth & Repstad. *Religionssociologi - en introduktion* (2005) s.109

³⁰ Furseth & Repstad. *Religionssociologi - en introduktion* (2005) s.110

³¹ Berger, Peter L. *The Desecularization of the World; Resurgent Religion and World Politics* (1999)

individperspektivet. Luhmann menar att religionen fortfarande har en stark ställning när det gäller att reducera tillvarons osäkerhet. Denna tillvarons osäkerhet kan självklart tolkas på många olika sätt men vad Luhmann menar med detta är att allteftersom samhället blir mer och mer komplext och våra valmöjligheter ökar söker vi tillit till det som vi tror är fast och stabilt.³² Fortfarande finns det dock risker som vi ibland tar och dessa risktaganden kan leda till en osäkerhet i livet. Religionen får då ett sorts funktionalistiskt syfte. För att finna tillit i denna osäkerhet finner människan ofta tryggheten i religionen, och i vår tid, ofta då i en privatiserad tro. Denna syn på religionen som funktion har självklart sina fördelar men har också sina svagheter. Se mer under definition av religionsbegreppet. Kontentan av Luhmanns tankar kopplade till sekulariseringen består i att den samhälleliga sekulariseringen är ett tydligt faktum men att den individuella sekulariseringen ser ut på ett annat sätt. Människan är inte mindre religiös, hon har fortfarande behov av religionen, men denna tro tar sig i uttryck på ett mer privatiserat och svårdefinierat plan. Detta tror vi kan tala för hur Sveriges sekularisering ser ut. Sverige har blivit ett av världens mest sekulariserade länder, på alla tre nivåer och detta har sina förklaringar. I *Scandinavian Studies* skriver Richard F. Tomasson om olika förklaringar till varför Sverige sekulariserats på det kraftiga sätt som är ett stycke unik sekulariseringshistoria. Tomasson betonar att den kanske viktigaste enskilda orsaken är sekulariseringen av just skolan.³³ Socialdemokraterna regerade Sverige mellan 1933-1977, den längsta regentperioden någonsin för ett parti i västvärlden. Särskilt under det första kvartalet efter andra världskriget skedde stora förändringar i Sverige. Ekonomin blomstrade och det fanns en oerhörd framtidsoptimism. Under Socialdemokraternas hegemoni genomfördes också en medveten sekularisering av samhället, där Tomasson tar fram förändringen inom religionsämnet i skolan som den kanske enskilt viktigaste faktorn i Sveriges sekulariseringsprocess.

Detta resonemangs poäng för oss till en viktig insikt. Vad som sker i skolan och vilka idéströmningar som påverkar eleverna får också konsekvenser för samhället. Utifrån vår frågeställning skulle man då kunna tänka sig att skolans förhållande till högtidsfiranden också får konsekvenser för det framtida samhället, vilket gör den mer intressant och aktuell. De val som politiker och skolor gör i frågan om högtidsfirandets syfte och utformning får konsekvenser för kommande generationer. Frågan är: vilken väg är bäst att gå och vilka konsekvenser kommer det vägvalet att få för framtidens skola och samhälle?

4.4 Religion

Definitioner av religionsbegreppet kan delas upp i två olika kategorier; substantiella och funktionella definitioner.³⁴ Substantiella definitioner är kanske de man oftast tänker på när religion dryftas i vardagliga situationer. Dessa förklaringar av vad religion är utgår från substansen, de centrala kännetecknen som kan representera en viss religionsriktning. Detta kan vara exempelvis frälsning, eukaristi, Bibel och kyrka i en västerländsk kontext. De är substanser av den kristna tron som är kännetecknande för stora delar av kristenheten. De funktionella definitionerna syftar mer till vad religionen fyller för funktion och vad människan finner för nytta i religionen. Samtal utifrån funktionella definitioner kan exempelvis handla om religionen som en tillflykt i osäkra tider eller religionen som frigörande från nedbrytande vanor. Dessa båda kategorier kompletterar varandra och därför har vi valt en substantiell och en funktionella. Den substantiella är författad av Michael Hill och lyder:

Den uppsättning trosföreställningar som postulerar och försöker reglera skiljelinjen mellan en empirisk verklighet och ett till verkligheten anknutet och betydelsefullt överempiriskt segment; det

³² Luhmann, Niklas. *Risk: A Sociological Theory* (1993)

³³ Tomasson, Richard F. *Swedish Secularization* (2002) s.85

³⁴ Furseth & Repstad. *Religions sociologi - en introduktion* (2005) s.28

språk och de symboler som används i samband med denna skiljelinje; och de aktiviteter och institutioner som har samband med denna reglering.³⁵

Denna definition talar ganska tydligt om det yttre, synliga, som berör religion; språk, symboler, aktiviteter (riter), institutioner och den skiljelinje som avgränsar det empiriskt verkliga och det överempiriska segmentet (vilket kan översättas som det världsliga och det andliga). Styrkan med definitionen är att den inkluderar många olika företeelser inom religionen. Men det finns även svagheter. Definitionen talar ganska tydligt utifrån en västerländsk syn på religion där man tydligare kan finna en skiljelinje mellan empiriskt och överempiriskt. I en exempelvis österländsk kontext vore det nästan omöjligt att tala om en skiljelinje, där ingår andligheten i vardagen på ett helt annat sätt och begreppet religion har en helt annan innebörd. Vi vill även betona att vår tolkning av Hills ”skiljelinje” är en ganska vag linje. För även i en västerländsk kontext bör man se linjen som suddig eftersom övernaturliga fenomen och vardag ofta sammanflätas även här. Kanske skulle man kunna byta ut skiljelinje mot ”flätan mellan en empirisk verklighet och ett till verkligheten anknutet...”? Som vi ser det är det andligt överempiriska och vardagligt empiriska sammanflätade och det är svårt att dra en skiljelinje. Ofta försöker dock teologer och sociologer förtydliga denna linje men i vår tolkning av Hill gör vid denna ”uppmjukning” av skiljelinjen för att bättre passa våra tankar kring religionsbegreppet. Den funktionella definitionen är författad av Robert Bellah och lyder:

Religion är en uppsättning symboliska föreställningar och handlingar genom vilka människor får ett förhållande till sina yttersta existensvillkor.³⁶

Här möter vi religionen som en funktion, det är religionen som gör att människan kan få till stånd ett förhållande till sina yttersta existensvillkor. Fördelen med denna typ av definition är att den inte är lika etnocentrisk som Hills utan passar i många olika sammanhang. Svagheten finns i att nästan vad som helst kan tolkas in i vad som gör att människan kan förhålla sig till våra yttersta existensvillkor. Religionsbegreppet blir alldeles för brett. Man kan även ifrågasätta om religion endast handlar om de ”yttersta existensvillkoren”? Kanske omfamnar religionen mer än så? Hur som helst så är det viktigt för oss i vår uppsats att se Bellah i ljuset av en substantiell definition, dvs. Hills. Om inte Hills syn på religion kompletterar Bellahs och vice versa så är det lätt att hamna i en diskurs där det mesta som gör att människor kan förhålla sig till sina ”yttersta existensvillkor”, blir religion. Denna breddning kan göra det svårt att göra avgränsningar, särskilt i en uppsats som vår. Vi behöver därför använda oss av både Bellah och Hill och skapa en friare tolkning av religionsbegreppet utifrån dessa definitioner.

4.5 Högtider och traditioner med religiösa inslag

Det som uteslutande firas idag i Sveriges kommunala grundskolor är högtider med inslag från *kristendomen*. Det är också dessa som oftast ligger till grund för den diskussion som förs på politisk och samhällslig nivå. Dit räknas oftast *julavslutningar* samt *skolavslutningar* (som ofta firas i kyrkan). Även *Lucia* och *påsk* kan räknas in i skolans traditionsfirande även om religiösa inslag i dessa firanden inte är lika tydliga. Det som debatterats mest i media har dock just varit skolavslutningens form. Vårt fokus berör alla typer av firande men skolavslutningen kommer att fungera som ett typexempel i flera av våra resonemang. Samtidigt; även om våra exempel mest berör skolavslutningen med kristna inslag, så vill vi tydliggöra och bredda högtids- och traditionsbegreppet. Den svenska skolan är idag en mångkulturell skola som

³⁵ Hill, Michael. *A Sociology of Religion* (1973) s.42-43

³⁶ Bellah, Robert N. *Beyond Belief, Essays on Religion in a Post-Traditional World* (1972) s.11

även innefattar andra trosinriktningar än den kristna. Dessa andra trosinriktningar har sina egna högtider och traditioner och även om de inte firas i den kommunala grundskolan, så förekommer bl.a. de islamska i vissa friskolor. Då många elever kommer att beröras av firandet på ett sätt som kan inverka på elevens skolgång, t.ex. vid ledighet, bör därför skolan, politiker och den enskilde läraren känna till några av de stora högtiderna hos de andra religionerna. Vi vill också med detta avsnitt exemplifiera hur andra religioner och trosinriktningar kan se på de svenska högtidstraditionerna.

Förutom de kristna högtiderna kommer man mycket troligt att möta *muslimska* högtidsfiranden. Den mest kända högtiden är utan tvekan *Ramadan* som är en fastemånad för de flesta muslimer världen över. Man fastar från soluppgången till mörkrets inbrott för att sedan fira med mat och dryck fram till soluppgången. När man sedan bryter fastan firar man *Id al-fitr* som varar i tre dagar. *Id al-adha*, offerhögtiden till minne av Abrahams offer tillhör också de vanligaste högtiderna. Den infaller på vällfärdens sista dag och varar i tre dagar.³⁷

Islam är den största religionen efter kristendom i Sverige. Detta faktum gör att muslimska högtider blir något som är högst relevant att diskutera i denna uppsats. Hur ser olika grupper av muslimer på att fira de svenska kristna högtiderna i skolan? Innebär firandet ett problem eller är det något som muslimska grupper till och med kan uppmuntra varandra till? Den mångreligiösa och mångkulturella skolan är vanliga begrepp i diskussionen kring högtidsfirandets utformande. Bör man ta till vara svenska kristna traditioner i en mångkulturell miljö för att förebygga okunskap om det svenska kulturella arvet eller är det arvet ett hot mot en fridfull mångkulturell skola? Det finns självklart olika röster kring detta; två av dem finner vi i Karin Borevis artikel om högtidsfirandet i skolan. Här beskriver hon ett exempel från Uddevalla där skolstyrelsen helst inte skulle vilja se att skolavslutningen ägde rum i kyrkan med prästen som talare utan i en religiöst neutral lokal utan präst. De hänvisade då, precis som många andra, till den mångkulturella skolan och att man måste ta hänsyn till att man tillhör olika trosinriktningar. Kritiken mot detta förslag kom bl.a. från ett oväntat håll, nämligen från ett muslimskt perspektiv. Genom flera insändare i tidningar kritiserade muslimer förslaget eftersom man tyckte att detta snarare skulle motverka mångfalden och toleransen. Man kallade bland annat skolavslutningen i kyrkan och andra högtidsfiranden för ”goda traditioner” och att det är svårt att leva som muslim i ett samhälle som ”bortrationaliserar gudstron”.³⁸ När vi som skribenter och blivande lärare läser om detta exempel väcks många tankar. Innebär verkligen religiösa högtidsfiranden ett hot mot mångfald och tolerans? Eller finns det en annan agenda bakom politikernas handlande? Vill man pådriva sekulariseringen till det att vi får en skola helt utan religiösa inslag och traditioner? Hur använder och tolkar man begrepp som traditioner, religionsfrihet och tolerans?

Hinduerna i Sverige firar bara en mindre del av de många högtiderna, och då främst de större och pan-hinduiska festerna, som ofta förläggs till veckosluten. Att fira dessa högtider är viktigt eftersom de ger den som celebrerar subha-karma dvs. lyckosam karma. Firandet innebär också att vissa religiösa världen revitaliseras och bidrar till enhetsskapande inom familjen och religionen.³⁹ Divali, den stora ljusfesten när man lyser upp hus, gator och torg med lyktor, och Holi, en färgsprakande högtid som grundar sig i Krishnas lek med herdor och herdinnor, är några av de större högtiderna som skolans personal bör känna till att de finns och vad de innebär. För de flesta hinduer i Sverige är det en självklarhet att också fira julen, med adventsstake, pyntad julgran och klappar till barnen. Att ära Jesusbarnet är inte konstigare än att fira exempelvis Krishna.⁴⁰

³⁷ Hjärpe, Jan. ”Islam”, *Nationalencyklopedin* (090408)

³⁸ Borevi, Karin. ”Religion i skolan” (1997) s.54

³⁹ Rosén- Hockersmith, Eva. ”Hinduism i Sverige” (2005) s.190

⁴⁰ Rosén- Hockersmith, Eva. ”Hinduism i Sverige” (2005) s.194

Judarna firar sabbaten, som varar ett dygn från och med fredagskvällen, grundar sig på orden i Genesis om hur Gud vilade på den sjunde dagen. *Påskan* (pesach) firas till minne av uttåget ur Egypten och firas av alla judar. *Veckofesten* (shavout) firas femtio dagar efter påsk och firas för de sju skördeveckorna som efterföljer påskan. Av de hellenistiska judarna kallades denna pentekoste som ligger till grund för det svenska ordet pingst. *Lövhyddohögtiden* (sukkot) är ett annan viktig skördefest som handlar om att minnas ökenvandringen och det enkla levnadssätt som man då levde. *Försoningsdagen* (Yom-Kippur) är också en viktig högtid.⁴¹

Många av högtiderna inom *Buddhismen* handlar om Buddhas liv. Vesakfesten är en av de vanligaste och firas till Buddhas födelse, upplysning och ingående i nirvana och med det största fokuset på gåvan som Buddha gav efter hans upplysning, nämligen läran (Dharma). Många högtider berör munkarna och deras liv och lekmännen kan genom att ge gåvor till Sanghan (munkväsendet) bättra på sin karma och påverka kommande återfödselar. I en diasporakontext kan även templet och läran få en accentuerad roll och nya högtider införlivas i det buddhistiska firandet. I det mångreligiösa Sverige skriver Katarina Plank om hur det vietnamesiska Buddhisttemplet i Bjuv firade det kinesiska nyåret eftersom man ville att de yngre generationerna skulle ta del av och berika sitt eget kulturella och historiska arv.⁴²

⁴¹ Edsman, Carl-Martin. "Judendom", *Nationalencyklopedin* (090408)

⁴² Plank, Katarina. "Buddhism i Sverige" (2005) s.263

5. Historisk-politisk bakgrund

Här presenterar vi den politiska process och skolans bakomliggande sekularisering som är viktig att känna till när man talar om högtidsfiranden i skolan. Utan detta perspektiv blir det mycket komplicerat att tala om dagens problematik. Vi behöver hela tiden förhålla oss till det som skett tidigare, så även i detta fall.

5.1 1905-1951

I den svenska skolans barndom var skolan och kyrkan tätt sammankopplade. Det var inom kyrkan som både universitet och skola växte fram. Kyrkan var inte bara den övergripande organisationen kring skolan utan präglade också undervisningen och vad den skulle innefatta.⁴³ Enlig läroverkstadgan föreskrevs att eleverna skulle gå på högmässa varje söndag. Detta avskaffades först i och med 1905 års stadga.⁴⁴ Ungefär samtidigt slutade eftermiddagsbönen vara obligatorisk.⁴⁵ Varje morgon hölls dock en obligatorisk morgonbön i aulan. Det var noga uttryckt i läroverksstadgan hur morgonbönen skulle vara utformad. Den skulle innehålla både psalmsång och bibelförklaring. Också de lokaler eleverna befann sig i påminde om religiösa rum. På många skolor liknade aulan i väldigt hög grad en kyrkolokal. Där fanns absid, orgelläktare, höga rundbågade fönster och en predikostolsliknande pulpet längst fram.⁴⁶

Under 1800-talets sista årtionden kom många förslag på att lösa upp banden mellan kyrka och läroverk. Först 1904 kom det reformerande beslutet.⁴⁷ Det fanns många praktiska fördelar med att låta kyrka och skola gå skilda vägar men det var inte enbart av praktiska skäl beslutet genomfördes. De liberaler som i riksdagen arbetade för en reform hade också principiella och idémässiga motiv. Redan i det nyliberala partiets program 1868 fanns uppfattningen att prästerskapets befattning med folkskolan skulle upphöra. I folkpartiets program som lades fram 1896 talas det om ”de allmänna läroverkens reformering i tidsenlig och praktisk riktning”.⁴⁸ Också socialdemokraterna yrkade år 1897 på att skolan borde skiljas från kyrkan.⁴⁹

1904, då skolan och kyrkan gick skilda vägar var ett viktigt årtal för skolans sekularisering. Nästa stora sekulariseringssteg tog den svenska skolan 1962 då skolan ändrade form igen. Det var då vi fick den nioåriga grundskolan som vi har idag. Flera förändringar gjordes och många av dem ändrade samtidigt kristendomens ställning i skolan. En av de stora skillnaderna var att skolans ämnen delades in i tre olika enheter. Detta fick till följd att ämnet kristendomsundervisning inte längre kunde försvara sin ställning som skolans första ämne. Den fick istället finna sig i att vara en del i gruppen med orienteringsämnen och byta namn till

⁴³ Thelin, Bengt. *Exit eforus* (1981) s. 25

⁴⁴ Thelin, Bengt. *Exit eforus* (1981) s. 39f

⁴⁵ Thelin, Bengt. *Exit eforus* (1981) s. 41

⁴⁶ Thelin, Bengt. *Exit eforus* (1981) s. 40f

⁴⁷ Thelin, Bengt. *Exit eforus* (1981) s. 42

⁴⁸ Thelin, Bengt. *Exit eforus* (1981) s. 47

⁴⁹ Thelin, Bengt. *Exit eforus* (1981) s. 48

religionsundervisning istället.⁵⁰ Från att ha varit konfessionell kristendomsundervisning hade ämnet 1919 blivit etisk-evangelisk kristendomsundervisning. Ämnet var nu istället modifierat och fick namnet religionsundervisning. Skillnaden var att religionsundervisningen skulle innefatta andra religioner än bara kristendomen och hållas neutral och objektiv.⁵¹

Detta var naturligtvis inte ett beslut som stod oemotsagt. Det rådde stor oenighet mellan och inom de olika partier som var med i den beslutande processen. En annan förändring var att morgonbönen hade fått det nya namnet morgonsamling och öppnats upp så även profana inslag fick förekomma⁵²

5.2 1951- framåt

Det var socialdemokraterna som genomförde besluten om både morgonsamling och religionsundervisningen. Bakgrunden var religionsfrihetslagen som kom 1951. Att det samtidigt fanns morgonbön och att kyrkan hade inspektionsrätt över skolan ansågs motsägelsefullt.⁵³ Skolan levde inte upp till religionsfrihetslagen helt på grund av att ”inga förändringar föreslås i fråga om skolornas obligatoriska kristendomsundervisning med dess inslag av religiösa kulthandlingar genom bön och psalmsång”. Framför allt var det morgonbönen som kritiserades. Religionsfrihet ansågs inte kunna nås förrän statens och kyrkans förhållande reglerades.⁵⁴

Sveriges kommunistiska parti, som senare blev vänsterpartiet, höll med socialdemokraterna i frågan. De förespråkade en ”neutral religionsundervisning där kristen morgonbön och en etisk evangelisk kristendom inte längre var förenlig med religionsfrihet och demokratisk samhällssyn”.⁵⁵

Inom folkpartiet var man inte lika ense om hur man skulle förhålla sig till den nya ordningen. Många i partiet ansåg att kristendomsämnet skulle behålla sin självständiga ställning vid skolreformens genomförande men de var i minoritet.⁵⁶

Samtidigt som Bondeförbundet bytte namn till Centerpartiet år 1957 ändrade de sig också angående kristendomsundervisningen. Den hade inte längre ett personlighetsdanande syfte som tidigare utan motiverades numera genom att ”insikter i kristendomen har ett allmänt bildningsvärde, utan vilka en stor del av vårt kulturarv blir oförståeligt”.⁵⁷ Detta var en tydlig sekulariseringsprocess som gick åt samma håll som socialdemokraterna och folkpartiet.

Trots detta var partiet inte helt sekulariserat. Då de fick höra att det hade förekommit jazz vid morgonsamlingarna förklarade medlemmar i partiet att tyngdpunkten istället borde ligga kring bibel, psalmbok, religiös eller skönlitterär text. Morgonsamlingen borde fortfarande ”ha kvar sin sin karaktär av fostrande och livsvägledande art”.⁵⁸

Högerpartiet, som senare blev moderata samlingspartiet, var väldigt splittrad i frågan om kristendomens ställning i både skola och samhälle under hela 50-talet. Partiprogrammet

⁵⁰ Olivestam, Carl Eber. *Ide och politik* (1986) s. 32

⁵¹ Olivestam, Carl Eber. *Ide och politik* (1986) s. 159

⁵² Olivestam, Carl Eber. *Ide och politik* (1986) s. 50

⁵³ Olivestam, Carl Eber. *Ide och politik* (1986) s. 48

⁵⁴ Olivestam, Carl Eber. *Ide och politik* (1986) s. 45

⁵⁵ Olivestam, Carl Eber. *Ide och politik* (1986) s. 74

⁵⁶ Olivestam, Carl Eber. *Ide och politik* (1986) s. 81

⁵⁷ Olivestam, Carl Eber. *Ide och politik* (1986) s. 100

⁵⁸ Olivestam, Carl Eber. *Ide och politik* (1986) s. 101

visade mer markerat att man stod på en kristen grund än tidigare men detta fick alltmer kritik inom partiet. Speciellt stor splittring var det gällande kristendomen i skolan. Där fanns de som ville återinföra katekes på schemat och det fanns åsikter som ville bevara utformningen som den var.⁵⁹ Efter några år av valnederlag ville man ändra i idé- och principprogram. Partiet enades om följande rader ”Sekularisering av vår civilisation, förakt för kristendomens bud, är ett hot mot andliga värden, förutan vilka ingen högre kultur, som har respekt för den enskildes personlighet kan skapas”.⁶⁰

5.3 DO

Om man bortser från de religiösa friskolorna så är det högtider och traditioner med religiösa inslag som dominerar dagens debatt när det gäller sekulariseringen i skolan. Tre skolor har anmälts till DO på grund av att skolavslutningen firades i kyrkan. DO hävdar 2006 att ”Skolavslutningar bör i första hand hållas i neutrala icke-konfessionella lokaler och inte innehålla religiösa inslag”⁶¹.

Trots att uttalandet var relativt vagt utformat och att det bara var en rekommendation väckte det många starka känslor. Flera uttryckte sitt missnöje över uttalandet. Inger Davidsson i Kristdemokraterna ansåg att ”Skolelever ska inte få sjunga Den blomstertid nu kommer och kyrkliga skolavslutningar anses diskriminerande [...] den kristna kyrkans symboler och bilder uppfattas tydligen som skadliga för barnen. Det är ingenting annat än rent trams!”.⁶²

Katri Linna som 2006 var ombudsman för verket mot etnisk diskriminering (DO) förklarade och försvarade sig i ett pressmeddelande. Där förklarade hon att hennes uttalande förhöll sig till den lag som slår fast att ingen elev får utsättas för diskriminering på grund av religion eller ateistisk övertygelse. Hon menade att skolan kommer ett steg närmare det målet genom att fira avslutningen på en neutral plats och inte i kyrkan. Linna framhöll att det fanns många elever som valde att inte vara med på skolavslutningen på grund av att den firades i en lokal med så stark koppling till kristendomen. Detta ansåg hon vara ett stort problem eftersom en avslutning är något alla elever ska kunna se tillbaka på och minnas. Hon avslutar med att säga att ” Religion får inte vara en orsak till att en elev upplever obehag eller känner sig diskriminerad och därför inte kan vara med på skolavslutningen.”⁶³

⁵⁹ Olivestam, Carl Eber. *Ide och politik* (1986) s. 117

⁶⁰ Olivestam, Carl Eber. *Ide och politik* (1986) s. 120

⁶¹ <http://www.newsdesk.se/view/pressrelease/122838> (090506)

⁶²

<http://www.kristdemokraterna.se/PressOchMedia/Pressmeddelanden/Skola/Dumheterfrando.aspx?tipsa=true> (090420)

⁶³ [http://www.bl.se/opinion/debatt/do-det-finns-plats-for-gamla-svenska-traditioner\(228477\).gm](http://www.bl.se/opinion/debatt/do-det-finns-plats-for-gamla-svenska-traditioner(228477).gm) (090506)

6. Resultat och analys

Här presenterar vi vår analys av Lpo 94 samt intervjuernas resultat.

6.1 Analys av styrdokument

I det uppdrag som en lärare har att följa finns politiska riktlinjer nedskrivna i olika styrdokument vilka skall följas och tolkas av läraren. Vi har valt att fokusera på *Lpo 94, läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet*. Lpo 94 ligger till grund för hela grundskolans verksamhet där de riktlinjer, mål, skyldigheter och rättigheter som gäller för hela skolan, den enskilde läraren och eleven finns att läsa. Som lärare är det av yttersta vikt att vi följer detta dokument och tolkar det på ett tillfredsställande sätt när vi skall genomföra vår undervisning och lärargärning i skolan. Därför blir också Lpo 94 ett oumbärligt dokument i vår frågeställning kring högtidsfiranden med religiösa inslag under skoltid. Läroplanen styr skolans verksamhet och lärarens förhållningssätt till olika fenomen inom skolväsendet och det gäller även i högsta grad högtidsfiranden. Man får dock inte förvänta sig att läroplanen tar upp sådana sakfrågor i detalj och tar ställning till dem, men där finns ändå flera formuleringar som kan användas i våra svar på frågeställningen. Motståndare till högtidsfiranden i t.ex. kyrkan har använt många formuleringar från Lpo 94 samtidigt som förespråkarna plockar argument från samma källa.⁶⁴ Denna polemik gör det extra viktigt för oss att närma oss Lpo 94 med en viss ödmjukhet och ett öppet tolkningssinne. Att inte göra våld på texten men ej heller att med överdriven försiktighet undvika att ta en tydlig ställning till dokumentets formuleringar.

Dokumentet är 20 sidor långt och innehåller många intressanta citat men vi har valt att begränsa oss till fyra citat som vi anser är de viktigaste i sammanhanget. De är också, vad vi har upplevt genom vår fördjupning i ämnet, de mest frekventa citaten från Lpo 94 som används i liknande diskussioner där sekularisering, mångfald och religion möter varandra. De fyra citaten är som följer:

1. I överensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism sker detta genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande.⁶⁵
2. Undervisningen i skolan skall vara icke-konfessionell.⁶⁶
3. Alla föräldrar skall med samma förtroende kunna skicka sina barn till skolan, förvissade om att barnen inte blir ensidigt påverkade till förmån för den ena eller andra åskådningen.⁶⁷
4. Utbildning och fostran är i djupare mening en fråga om att överföra och utveckla ett kulturarv – värden, traditioner, språk, kunskaper – från en generation till nästa.⁶⁸

I förhållande till frågeställningen kan *citat nr 1* läsas som en tydlig indikator på den historiska och samhällsliga kontext som skolan är placerad i. Skolan är inte en isolerad entitet som står utanför samhällets påverkan utan har i högsta grad influerats av det omgivande samhället. Vi läser ju även att:

⁶⁴ Borevi, Karin. "Religion i skolan" (1997)

⁶⁵ Lpo 94 s.3

⁶⁶ Lpo 94 s.3

⁶⁷ Lpo 94 s.4

⁶⁸ Lpo 94 s.5

Skolan skall förmedla de mer beständiga kunskaper som utgör den gemensamma referensram alla i samhället behöver. Eleverna skall kunna orientera sig i en komplex verklighet, med ett stort informationsflöde och en snabb förändringstakt.⁶⁹

Det är tydligt att skolan är en del av samhället och också bör vara det enligt läroplanen. Man bör också vara öppen för den ”komplexa verkligheten” en ”snabb förändringstakt”. Detta kan med fördel kopplas till sekulariseringsprocessen eftersom det har skett stora förändringar inom skolan på kort tid som innebär att lärare och elever behöver hålla sig ajour med hur man bör förhålla sig till nya tankar och perspektiv kring religion och skola. Denna ”snabba förändringstakt” har även resulterat i den något vaga formulering som citat nr 1 förmedlar. För vad innebär egentligen ”kristen tradition” och ”västerländsk humanism”? Vem har tolkningsföreträde till dessa begrepp? I frågan om högtidsfiranden under skoltid är det inte särskilt enkelt att förhålla sig till detta citat. Frågan är om det alls kan användas som ett inlägg i vår frågeställning? Svaret är inte givet men vi skulle ändå säga att svaret är ”ja”. Citatet förtäljer mycket om skolans förflutna, om skolans sekularisering och om de traditioner som alltjämt firas i vårt samhälle. Det kan t.o.m. möjligtvis användas för att uppmuntra högtidsfiranden eftersom man genom dessa kan tänkas förmedla den etik som förvaltats av kristen tradition. Samtidigt kan ett sådant förfarande hamna i konflikt med nästkommande citat; ”Undervisningen i skolan skall vara icke-konfessionell.”

Icke-konfessionell definieras i Borevis artikel om Religion i skolan som att begreppet avser att ”eleven i skolan inte ska behöva bli påverkad i någon konfessionell riktning”⁷⁰. Man kan även definiera begreppet såsom att skolan ska vara fri från religion eller att religiösa åskådningar ska presenteras på ett neutralt sätt, men dock inte värdeneutral.⁷¹ Att skolan skall vara fri från religion är dock något som inte är vedertaget i Sverige där religionsfrihet oftast betyder att eleverna skall ha frihet till religion, och inte från. Vi har dessutom ämnet religionskunskap på schemat vilket helt naturligt innebär att skolan omöjligtvis kan bli fri från religion. I sin bok ”Why politics needs religion” hävdar Brendan Sweetman att en skola som är fri från religiösa inslag har underkastat sig sekularismen som han anser är en livsåskådning likväl som kristendomen eller islam. I texten diskuterar han morgonbönens vara eller icke-vara och han menar att i det sammanhanget är frånvaron av morgonbön ett ställningstagande likväl som om morgonbön hade funnits på schemat. Skillnaden är bara den att man favoriserar en livsåskådning framför en annan, nämligen sekularismen framför kristendom. Man kan inte säga att ett religiöst inslag (ex. morgonbön) har politisk betydelse medan frånvaron av detsamma inte har det.⁷² Sweetman lyfter också fram att om sekularismen får en alltför stor inverkan på skolan så är det lätt att religion blir något underligt och främmande - när så händer bör man ifrågasätta den ideologi som ligger bakom skolans förhållningssätt till religion. Sweetmans resonemang är intressant just därför att det också kan tala in i vår frågeställning. Högtidsfiranden i skolan har blivit den fråga som tidigare var morgonbönens vara eller icke-vara och Sweetmans ord om sekularismens inverkan och icke-neutralitet borde vi som lärare ha med i åtanke. Vi vill inte i denna uppsats ta ställning till huruvida sekularismen i Sverige är en livsåskådning eller inte och i vilken utsträckning den har påverkat skolan, men tankarna är ändå viktiga att ha med sig i yrkesrollen. Om vi går från ett amerikanskt till ett svenskt perspektiv så ser vi att i Sverige skall vi undervisa *om* religion, men inte *in i*. Om man ser högtidsfiranden som att man ”leder in” eleverna i en konfession så innebär firandet en tydlig konflikt med läroplanen. Den tyske religionsdidaktikern Peter

⁶⁹ Lpo 94 s.11

⁷⁰ Borevi, Karin. ”Religion i skolan” (1997) s.50

⁷¹ Borevi, Karin. ”Religion i skolan” (1997) s.41

⁷² Sweetman, Brendan. *Why politics needs religion* (2006) s.226

Schreiner har enligt Ola Björnin presenterat tankar om att vi också bör lära *av/från* religion.⁷³ I religionen finns mycket gott som den sekulariserade människan gått miste om, livsperspektiv som man inte kan erhålla någon annanstans än från religionen. Kan just då detta med ”lära av/från” religioner innebära att firandet av högtider blir något som ändå kan få plats i den icke-konfessionella skolan? Om man ser firandet som ett sätt att ta det goda från religionens traditioner och etik och inte som en konfessionell handling, kan man då vända på steken och kanske motivera högtidsfiranden under skoltid? Eller är firandet ett tydligt konfessionellt handlande som inte bör få något utrymme över huvud taget?

Citat nr 3 hör ihop med *citat nr 2* och handlar också om detta om vi ser högtidsfiranden som en konfessionsskapande handling eller som ett förvaltande av religiösa traditioner. I detta spelar självklart olika faktorer in. Den kanske främsta är firandets innehåll. Om eleverna får sjunga psalmer och se på ett julspel så kan detta kanske mer ses som ett förvaltande av traditioner och att man lär sig av och från religion, men om firandet innebär att eleverna leds in i en bönestund eller läser välsignelsen tillsammans i en kyrka, kan det bli en konfessionell handling som undervisar ”in i” religion. Frågan är dock hur mycket en skolavslutning i kyrkan kan utsätta eleverna för att bli ensidigt påverkade till förmån för den ena eller andra åskådningen? Skolverket skriver på sin hemsida att man bör utforma skolavslutningen just ”så att varje elev kan delta och så att inte eleverna utsätts för ensidig påverkan för den ena eller andra trosinriktningen”.⁷⁴ Man poängterar även att tonvikten skall ligga på ”traditioner, högtidlighet och den gemensamma samvaron och inte på religiösa inslag”. Om man uppfyller dessa krav kan avslutningen mycket väl firas i en kyrka. Dock är det bara en rekommendation från skolverket och det är alltså upp till varje skola hur man vill utforma sina högtidsfiranden. I sin bok ”*God in the classroom – Religion and America’s public schools*” skriver R. Murray Thomas om en liknande diskussion i en amerikansk kontext. Där handlade det om julfirande i skolor i North Dakota. Så här bestämde sig skolstyrelsen för att förhålla sig till julavslutningars innehåll:

It is accepted that no religious belief or non-belief should be promoted by the school district or its employees, and none should be disparaged. The Sioux Falls School District recognizes that one of its educational goals is to advance the students’ knowledge and appreciation of the role that our religious heritage has played in the social, cultural, and historical development of civilization.⁷⁵

Man fastställde även att:

The only holidays that could be observed were ones that had both a religious and secular purpose, so holidays with only religious purpose could not be celebrated in schools.⁷⁶

Om man jämför dessa citat med den svenska läroplanen och skolverkets rekommendation kan vi se många likheter och att de problem som finns i Sverige, även finns utomlands. I North Dakota beslutade man sig för att det går att fira högtider, även om skolan också där är icke-konfessionell, men bara om högtiden även har ett sekulärt syfte. Detta sekulära syfte skulle i sådana fall kunna vara att relatera till vårt arv och den vikt som religionen har spelat i utvecklandet av människans civilisation. Om man har detta syfte kan möjligen ”faran” i att leda eleverna *in i* en religion undvikas, samtidigt som man inte fullständigt behöver utradera all religiös symbolik och tradition från firandet. I Sverige är de sekulära syftena ”högtidlighet och gemensam samvaro”. Beslutet från North Dakota (och i viss mån skolverkets

⁷³ Björnin, Ola. ”Att göra skillnad” (2006) s.28

⁷⁴ <http://www.skolverket.se/sb/d/467/a/2321> (090428)

⁷⁵ Murray, Thomas, R. *God in the classroom – religion and America’s public schools* (2007) s.139

⁷⁶ Murray, Thomas, R. *God in the classroom – religion and America’s public schools* (2007) s.139

rekommendation) kan också leda oss över till *citats nr 4* som tar upp detta med ett *kulturarv* som bör förvaltas och ett tydligt sekulärt syfte med skolans presentation av vårt religiösa arv.

Enligt citat nr 4 så har skolan ett ansvarsområde i att överföra ett kulturarv som i sin förlängning har att göra med utbildning och fostran. Detta kulturarv åsyftar på en historia men också på nutid, det ska överföras från generation till generation och vara öppet för förändring. Citatet från Lpo 94 stämmer väl överens med Borevis ord om skolan som en viktig part i skapandet av en nationell enhetskänsla av samhörighet.⁷⁷ Skolan kanske får axla denna uppgift tydligare när inte längre den enskilde post-moderna medborgaren överför detta kulturarv till sina barn? Skolan går in som en sorts garant för kulturarvet och lovar genom läroplanen att förmedla detta vidare till nästkommande generationer. Citat 4 kan mycket väl relateras till vår frågeställning och utvecklas utifrån den. Kan man genom att fira högtider hänvisa till detta citat i Lpo 94 att skolan bör förmedla ett kulturarv och de traditioner och värden som hör detta till? Genom att fira en skolavslutning i kyrkan med psalmsång och präst, förmedlar man inte då de ”kulturarvsvärden” som finns för att fostra och utbilda? Dessa värden och traditioner som överförts från en generation till nästa. Eller ska man åberopa skolans icke-konfessionella utformning och hävda att kulturarvet endast bör innehålla sekulära värderingar och traditioner? Lpo 94 framhåller också att detta kulturarv inte bör vara statiskt utan att kulturarvet skall ”utvecklas”. Allteftersom Sverige mer och mer blir ett mångkulturellt samhälle bör man kanske också börja fundera på vad som egentligen menas med vårt kulturarv. Vad innehåller detta arv och vem stipulerar vad som är vad? Kan man se ett framtida kulturarv som är influerat av ett mångkulturellt samhälle? Hur skulle det se ut och vilka traditioner och värden skulle det inbegripa? Vilka värden och traditioner anses vara lämpliga för att fostra eleverna, vilka anses inte vara lämpliga?

6.1.1 Sammanfattning Lpo 94

Genom vår läsning av Lpo 94 kan vi konstatera att dess retorik mycket väl kan användas av företrädare för de flesta åsikter i högtidsfirandefrågan. Inget av de citat vi har valt ut är självklart normativt i frågan, utan står tillgängliga för en öppen tolkning. Dock kan denna tolkning inte göras hur öppen som helst, vilket vi har försökt att visa, utan man måste väga in många olika aspekter och perspektiv. Kanske har citaten från Lpo 94 åberopats lite väl ofta utan att tolkaren haft en särskilt god tolkningsgrund. Vi tycker oss också kunna se att många motståndare till religiösa inslag i skolan alltför enkelt kommer undan med en sekularistisk läsning av läroplanen. En sekularism som beskrivs av en våra intervjuade politiker som en ”anti-religion”.⁷⁸ Lpo 94 kan enligt oss mycket väl tolkas som uppmanande till en öppenhet inför högtidsfiranden med religiösa inslag, vilket vi också utvecklar i vår avslutande diskussion.

6.2 Resultat av intervjuer

Här presenterar vi resultatet av intervjuerna. Varje avdelning inleds av den frågeställning som ställdes under varje intervju. Därefter har vi valt ut de citat som är mest relevanta och försökt att undvika att tolka alltför mycket. Den riktiga analysen kommer i den avslutande diskussionen.

6.2.1 Intervjuresultat - begrepp

Först presenterar vi frågorna som hade med de olika begreppen att göra. Vi ville veta vad politikerna associerade till när de tänkte på dessa begrepp. Därefter fick de härleda sina tolkningar i in frågeställningen kring högtidsfiranden med religiösa inslag.

⁷⁷ Borevi, Karin. ”Religion i skolan” (1997) s. 38

⁷⁸ ”Jan” (090423)

Fråga: Hur skulle du vilja definiera sekularisering? Anser du att skolan sekulariseras nu och i så fall bör den fortsätta att sekulariseras? Kan den sekulariseras på fler områden och i så fall på vilket sätt?

När begreppet sekularisering kommer på tal finns det självklart skillnader i uppfattning om vad begreppet kan innebära och huruvida skolan bör fortsätta att sekulariseras i redan utstakad riktning eller ej. Dock finns även flera tydliga gemensamma nämnare i vilka de fyra politikerna på något sätt finner varandra. Konsensus uppstår främst kring frågan om skolans separation från institutionell och konfessionell religion, det vill säga resultatet av en samhällelig och organisatorisk sekularisering. Samtliga politiker ser denna sekularisering som något positivt och där en tillbakagång till skolan i kyrkans regi inte är önskvärd.

Josefs åsikt i frågan består i ett positivt bemötande av separationen mellan kyrka och stat eftersom det faktumet underlättar för en mångreligiös skola. Det kan bli problematiskt att tillåta en religiös mångfald om skolan är tydligt konfessionell. Han är även noga med att betona kyrkans uppgift i att fira och förvalta de kristna högtiderna, en uppgift som enligt Josef, inte skolan har kompetens till att göra. Denna åtskillnad i uppgifter förtydliggörs genom en uppenbar sekularisering, enligt Josef:

Sekulariseringen i den meningen att kyrkan är skild från staten och offentligt finansierad verksamhet tycker jag är mycket god. I den bemärkelsen välkomnar jag den kommunala skolans sekularisering. Jag vill se en mångfald av kulturer och religioner att utforma sig.

Marie lägger mer betoning på sin allmänt kritiska inställning till religion. För henne handlar det inte så mycket om att sekulariseringen skulle mångfaldiga det religiösa livet i Sverige utan snarare driva på processen som gör att religionen privatiseras allt mer och därefter eventuellt ebbar ut.

Jag vill inte att religionen ska ha något inflytande, vare sig över skola eller över samhälle, mer än det som varje individ kan ta till sig frivilligt. Man ska inte styras av det men allteftersom tror jag ändå att allt sådant ebbar ut. Jag vill inte ha, oavsett om det är kristna eller muslimska friskolor som har en religiös inriktning. Däremot säger jag inte att man ska sluta prata religion i skolan. Det är jätteviktigt att mötas över kultur- och religionsgränser, det är mycket viktigt för framtiden.

Jan betecknar sig som ”vad andra skulle kalla konservativ, kanske till och med radikal” och uppmärksammar den kristna trons grundvärderingar som mycket viktiga att bygga samhället på. Samtidigt ville han inte återgå till det som varit: ”Vi kan ju konstatera att kyrkan har förlorat inflytande över skolan och jag och det Sverigedemokratiska partiet vill heller inte ha någon förändring av den utvecklingen.”

Pär betonar statens roll i det hela. Han är inte på något sätt emot att tala om religion i skolan, men däremot anser han det mycket problematiskt om religionen skulle få påverka skolans värderingar.

För mig är det jätteviktigt att man skiljer på vad som är religion och i vilken kontext man sätter religionen. Jag tycker att skolan ska vara neutral i sina värderingar. Jag har inget emot någon religion men det är inget som staten ska pracka på någon. Det är sekularisering för mig.

I frågan om en fortsatt sekularisering går dock åsikterna något isär. Marie hoppas att skolans sekularisering i framtiden kommer att ”luckra upp” olika problem som har med religion att göra. Samtidigt poängterar hon att ”jag har ingen rätt att sätta mig över och förbjuda exempelvis slöja på flickor”. I fråga om högtider så poängterar hon att sekulariseringen inte nödvändigtvis behöver driva ut högtidsfiranden från skolan så länge som de utformas i ett sakligt och undervisande syfte. Hon vill dra en tydlig gräns mellan konfessionellt firande och

uppmärksammande firande. ”Har man som lärare idag en vilja att ta in påskris och påskägg får man gärna göra det, men inte fira på grund av religiösa orsaker först och främst. Det viktiga är att vi har förklaringsmodeller till det vi firar”. Dessa förklaringsmodeller skulle enligt Marie bestå av saklig och undervisande karaktär som inte har för avsikt att påverka någon på det religiösa planet.

Jan är inte säker på att han skulle uppskatta en total sekularisering där det kanske inte ens skulle vara möjligt att fira högtider med religiösa inslag:

Jag ser inte heller någon fördel med ett sådant förbud därför att det är bra att anknytningen till den kristna traditionen och västerländska kulturen som kyrkan representerar, finns kvar på olika sätt och gärna i fler former. Det är olika krafter som står mot varandra i samhället. Vissa vill ha kvar religionen och andra bekämpar den med ett religiöst patos i en sorts anti-religion.

Samtidigt betonar han att vi lever i ett samhälle med många intressen och polemiska åsikter och därför är det inte helt oproblematiskt att behålla denna koppling.

Pär har svårt för att behålla denna koppling. Enligt honom så vore det bäst om en fortsatt sekularisering helt åberopade en befrielse från högtidsfiranden i skolans regi. Det svenska kulturarvet är inte avhängigt kristna traditioner och de bör endast uppmärksammas i samband med religionsundervisningen.

Josef ser en risk i ett förbud av firande i religiösa lokaler och skulle inte välkomna ett sådant beslut. Om det blev verklighet skulle han vilja kalla det beslutet för något som emanerat ur en sekularistisk stat, d.v.s. en stat som drivs av ideologin sekularism. Josef säger sig vara en anhängare av sekularisering men inte av sekularism. Enligt honom så innebär sekularism att allting måste vara neutralt och icke-religiöst. Detta vill han se i kontrast till det paradoxala i att ingen kan vara neutral i värdefrågor. ”Det handlar om demokrati, på vems villkor ska det offentliga samtalet föras?” Josef betonade också att det är oerhört viktigt att skolan tar hänsyn till religiösa aspekter. ”Så länge man följer läroplanen i någon mening ska man kunna följa andra religioners och kulturers önskemål.”

På frågan om varför många är så rädda för religion citerar han Natalia Kaszmirzcka: ”Svenskar skräms av värden som vägrar inordna sig under en trygg landstingsordning.” Josef tror att det religiösa skrämmet eftersom det är så icke-rationellt och att det har en lång historia bakåt i och med vårt upplysningsarv och tron på förnuftet och vetenskapen.

Fråga: Hur skulle du vilja definiera ”religionsfrihet”? Hur hänger den ihop med högtidsfiranden i skolan? Finns det en konflikt däremellan eller understödjer religionsfriheten firandet? Kan högtidsfirande ses som skolans pedagogiska uppdrag och då stå över en eventuell inskränkning av religionsfriheten?

Josef definierar religionsfrihet på följande sätt:

Jag tycker att det är rätten att få utöva min religion. Det är också frihet från tvånget ovanifrån att mot min vilja vara delaktig i en annans religions tillbedjan eller ceremoniellt firande. Man ska inte tvingas delta i uppenbart religiösa sammanhang.

Josef är öppen för att t.ex. ha ett bönerum i skolan där elever med olika trosinriktningar skulle kunna ges möjlighet att utöva sin tro. Han poängterar också att det är upp till varje elev att hävda religionsfrihet om man inte vill närvara vid ett särskilt högtidsfirande. Dock, menar Josef, är det kanske inte oftast som det är elever med annan religiös bakgrund som protesterar mot att närvara vid olika högtidsfiranden, utan snarare ”lite lätt nervösa genomsektulerade svenskar”.

Jan var mycket väl medveten om att religionsfriheten och högtidsfiranden ofta kommer i konflikt. Han ansåg inte att religion ska vara något påtvingat utan att man helt enkelt får "acceptera att skolan är icke-konfessionell". Alla måste kunna rymmas i skolan och kommer religionsfriheten i konflikt med högtidsfiranden så "... får man uppmärksamma detta i andra ämnen såsom historia, samhällskunskap och religionskunskap".

"Religionsfrihet ska råda men det ska aldrig vara påtvingat" inleder Marie. Hon är öppen för att anpassa skolan efter elevernas önskemål, t.ex. att låta dem be "fem gånger om dagen eller få ledigt vid ramadan i den mån de utövar sin tradition på det sättet som de väljer att göra". Hon tror också att det finns en väldigt öppen attityd för att prata om religiösa ting utan att läraren säger "så här är det". Hon tar även upp exemplet med gymnastiklektioner där hon inte ville skapa ett särskilt förbud mot att frånvara av religiösa skäl utan att istället försöka att lösa varje fall lokalt (hon tycker exempelvis att det var fel av Burgårdsgymnasiet att förbjuda tjejerna att använda niqab).

Vi är i en fas där vi fått in många andra kulturer och jag tror inte att man kan lagstifta på ett eller annat sätt. Det här får istället växa fram. Om femtio år kanske vi skrattar åt våra nuvarande diskussioner därför att vi kommer att tycka att det är så självklart.

Pär däremot vill skapa en möjlighet att förbjuda elever från att frånvara på grund av religiösa skäl. För honom är det självklart att alla elever skall närvara vid all undervisning även om det kolliderar med religionsfriheten. Samtidigt är han noga med att betona att:

För många är religionen privat och en viktig del av personligheten. Det kan vara så att en slöja eller ett kors kan betyda jättemycket. Den respekten måste man ha. Vi måste försöka hitta en medelväg istället för att säga att nu är det totalstopp för alla religiösa symboler.

När vi läser upp skolverkets rekommendation till hur man ska förhålla sig till skolavslutningens kyrkliga anletes vara eller icke-vara, får vi många olika åsikter.

Pär har själv erfarenheter från sin egen skolgång där flera elever inte kunde närvara vid skolavslutningen i kyrkan eftersom man tillhörde andra trosinriktningar. Han tycker att det var synd att skapa dessa problem när man istället skulle kunna lösa dem genom att fira i skolans lokaler istället. Samtidigt kunde han bejaka skolverkets skrivning, om än lite motvilligt: "Ja, jag tycker att den är okej. Det är jättefina lokaler och det är väl bra om vi använder dem så att de inte står stilla och förfaller, men hellre att inte vara där."

Josef blir smått upprörd när han läser rekommendationen från skolverket. Han irriter sig på den kompromiss som rekommendationen innebar och han förnam kyrkans perspektiv i det hela:

Här blir det tokabsurt. Nej, som präst skulle jag totalvägra. Här har vi clashen mellan där skolan ska nyttja lokalen för att ha en ceremoni, "take it or leave it" skulle jag säga [som präst]. "I kyrkan predikar vi evangelium men ni är hjärtligt välkomna." Det är den liberala statens vilja att ha lite ceremoniell flärd. Fast det får inte vara för mycket... Här har vi problemet med icke-konfessionell, det går ju inte, alla har vi våra rötter och historia. Den är alltid förknippad med religion, människan är obotligt religiös. Vi kommer aldrig ifrån det. Vi försöker men då blir det ju så här löjligt.

Marie tycker liksom Pär att firandet i kyrkan skapar mer problem än vad man får ut av det och var öppen för att istället skapa nya högtidliga icke-religiösa rum. Rekommendationen tycker hon var vag:

Det är ju att man inte tar ställning på något sätt. Man säger varken det ena eller det andra. Sedan tycker inte jag att man behöver vara i en kyrka för kyrkan är i sig så religiöst förknippad. Man borde kunna ersätta psalmer med till exempel idas sommarvisa. Men jag tycker man kan ta bort kyrkan därifrån. Och jag tror att det är på väg ditåt. Vi vill att man ska skapa fler ickereligiösa rum som är högtidliga för sådana här tillfällen.

Som teolog uppmärksammar Jan, i likhet med Josef, kyrkans syn på det hela och det urvattnade budskap som kan uppstå vid en kompromiss med statliga dekret.

Min reaktion som sverigedemokrat och kristen är att det är väldigt luddiga formuleringar. Vi menar i Sd att om man har en tradition att gå till kyrkan finns det ingen anledning att avskaffa den. Samtidigt tycker man som kristen att det är lite konstigt att det inte får vara för religiöst. Det blir lite urvattnat. Då är min personliga åsikt att man kan anordna skolavslutningar i privat regi. Den här rekommendationen är en kompromiss mellan att skolan ska vara icke-konfessionell och ha en traditionell koppling.

Sammanfattningsvis kan man säga att de fyra politikerna inte är emot den samhällliga sekulariseringen som påverkat den svenska skolan under de senaste årtiondena. Däremot har man en differentierad syn på hur långt sekulariseringen kan gå och hur ”synlig” religionen skall vara i skolan. Alla skattar religionsfriheten högt och har liknande definitioner av den. De är också kritiska till skolverkets rekommendation. Den är alldeles för luddig menar de fyra politikerna.

6.2.2 Intervjuresultat - styrdokument

Här presenterar vi de frågor som hade med styrdokumentet att göra.

Fråga: Kan man kalla skolan för icke-konfessionell och ändå fira högtider med religiösa inslag?

Huruvida skolan kan kallas för icke-konfessionell och ändå fira högtider med religiösa inslag är naturligtvis ingen enkel fråga att svara på. Dels är begreppet ”icke-konfessionell” svårt att definiera på ett tydligt sätt. Dessutom är det svårt att avgöra vad som är religiöst och vad som är kulturellt. Detta gjorde att svaren på den här frågan var ganska svävande. Klart var dock att alla tyckte att det fanns en problematik i att skolan firade högtider med religiösa inslag. Detta medförde dock inte att alla ville ta bort dessa traditioner. Vad problematiken bottnade i hade också lite olika infallsvinklar.

Marie anser att hela frågan bottnar i vad som uppfattades som religiöst eller kulturellt. Hon menar på att de flesta som nu firar jul, lucia och liknande högtider inte tänker i religiösa banor utan ser detta som något kulturellt. Skolans uppgift är att förklara bakgrunden till högtiderna om de har en religiös bakgrund. Hon anser att då skolan firar högtiderna skall man ta bort det religiösa ur dem och ha kvar det som är tradition. Kan detta inte göras borde högtiden inte firas över huvud taget. Hon anser att har man det ändå kvar ”blir det ett tvång för de som inte delar den religiösa traditionen”.

Pär anser att det är ett stort problem för skolan att fira högtider med religiösa inslag eftersom det finns så många i Sverige som inte delar den kristna religionen. Då det gäller skolavslutningar och liknande anser han att skolan borde hålla sig till lokaler utan religiös anknytning så långt det går även om han vet att många skolavslutningar firas i religiösa lokaler: ”Detta är ju väldigt vanligt och jag tycker det är ett problem på grund av att det finns många människor som inte delar den kristna religionen”. Att ordna ett alternativ till högtid med religiös anknytning är en lösning han själv har varit med om under sin skoltid. Det är dock inget han rekommenderar då det ger en splittrad skola. Pär förtydligar att han inte är emot studiebesök eller liknande i religiösa lokaler. Detta ska ske inom religionsämnets ramar.

Precis som Marie tycker Josef att det var problematiskt att bestämma vad som är religiöst och vad som är kulturellt eller tradition. Då mycket hamnar i en gråzon anser han att huruvida skolan ska fira högtider eller inte måste avgöras från fall till fall. Ingen människa ska behöva göra det den tycker är anstötligt. Trots detta anser Josef att skolan ska fortsätta ha sina skolavslutningar i kyrkan men att det då ska finnas ett alternativ för dem som inte vill fira i en kristen lokal. Josef pekar också på att:

Den kommunala skolan har inte kompetens att fira religiösa högtider. Den kan uppmärksamma högtiderna i ett pedagogiskt syfte för att visa att vi lever i ett mångkulturellt samhälle. Men den har inte kompetens att orkestrera ett firande. Den uppgiften ligger på de religiösa institutionerna att själva göra. Skolan kan då ge barnen ledigt för att fira högtiderna. Man kan uppmärksamma men inte fira.

Också Jan tycker att det är problematiskt för skolorna att vara ickekonfessionella och ändå ha religiösa inslag i högtider och firanden. Hur mycket man än tonar ner det kristna i avslutningen så befinner man sig trots allt i ett rum fullt av kristna symboler. Detta är ett problem, inte bara för skolan, utan också för kyrkan som måste försöka göra sig mindre konfessionell. Han poängterar att:

Jag är inte emot om en skola går till kyrkan, då vill jag inte att det ska upphöra utan tvärt om, det är en fin svensk tradition även om den ur kristen synvinkel är lite urvattnad. Vi är snarare bekymrade över att man vill tränga undan alla sådana religiösa element för att skapa ett mångreligiöst samhälle. Vi tror att det leder till en splittrad värdegrund som blir väldigt problematisk.

Fråga: Vad tycker du det betyder att skolan verka ”i överensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism?”

Både Marie och Pär ställer sig tveksamma till just den här formuleringen hoppas på en förändring kring det uttrycket i kommande styrdokument. Marie tyckte att den här formuleringen låter väldigt gammalmodig och att den lämnar helt fritt för olika tolkningar. Hon vill istället beskriva etiken vi har i Sverige som allmängiltig och medmänsklig och tycker att man kan ta bort ordet kristen i det sammanhanget.

Pär ser en koppling mellan kristendomen i skolan och att staten och kyrkan skiljdes åt så sent som år 2000. Att skolan och kyrkan fortfarande firar vissa högtider gemensamt är en efterdyning av att stat och kyrka varit sammankopplade så länge. Även om han gärna skulle se att det försvann på en gång förstår han att det måste ta lite tid. Tids nog tror han att kyrkan och skolan får allt mindre med varandra att göra. ”Jag hoppas det blir en förändring kring det där uttrycket. Det jag läser in i västerländsk humanism är våra demokratiska principer och mänskliga rättigheter. I det har vi en lång historia av religionsfrihet som jag tycker vi borde vara väldigt stolta över.”

Det var kristdemokraterna som stred för att den formuleringen skulle stå med i styrdokumentet. Enligt Josef är den viktig ”Därför att man från kd driver poängen med att på någon sorts värden måste vårt samhälle vila, det går inte att vara neutral i värdefrågor. Då menar vi att de kristna värderingarna är bra.” Vad detta ska få för praktiska följder i skolan anser han är upp till professionen.

För Jan är den formuleringen om kristen tradition väldigt viktig. Han menar på att

Det inte är en tillfällighet att vår kultur innefattar demokrati, mänskliga rättigheter, ekonomisk tillväxt och rättsamhälle. Allt det här har vuxit fram i den kristna kulturkretsen. Därför är det

viktigt att slå vakt om den. Utan den får vi ett väldigt kallt och obehagligt samhälle där människor ställs mot varandra i samhället.

Fråga: Vad betyder det att ”utbildning och fostran är i djupare mening en fråga om att överföra och utveckla ett kulturarv”? Är det viktigt att förvalta vårt kulturarv och vad innebär det? Förvaltar vi vårt kulturarv genom att fira traditionella religiösa högtider?

Josef tror att de flesta inom kristdemokraterna skulle anse att det var viktigt att förvalta vårt kulturarv men personligen anser han inte att det är så viktigt. Enligt honom så är det så att kulturarvet som har med kristendom att göra är kyrkans uppgift att förmedla: ”kyrkan ska inte behöva förknippas med någon form av myndighetsutövning. Detta ska vi inte lägga ut på entreprenad på staten. Dels för att jag misstror staten med att rätt förvalta evangeliet om vi talar teologi.”

Jan anser att kulturarvet är någonting man måste bevara och hålla levande. I skolans värld kan detta göras genom både kristendomsundervisning och religionsundervisning. Sverigedemokraterna är bekymrade över att man i dagens samhälle i olika avseenden föraktar det som varit. Han anser att kulturarvet är nära sammanbundet med värdegrunden och den är väldigt viktig för partiet. Däremot vill de inte ha något religiöst tvång i skolan och påpekar gärna att partiet är ickekonfessionellt.

Pär och Marie har liknande åsikter när det gäller kulturarvet. Marie säger att ”jag tycker att det är skolans uppgift att förvalta traditioner men att koppla ihop det till det religiösa tycker jag inte är skolans uppgift.” Pär anser att skolan kan prata om kulturarv även om det har religiöst ursprung men skolan ska inte fira någonting som kan kopplas till religionen. Ska skolan tala om religion så ska det göras inom religionskunskapsämnet. Han tillägger: ”Men kulturarv kan vara hur mycket saker som helst egentligen. Man kan ju lyfta fram olika saker och om jag hade varit lärare hade jag valt att prata om annat.”

6.2.3 Intervjuresultat - praxis

Fråga: Bör högtidsfiranden vara frivilliga? Varför, varför inte?

Marie anser att frivillighet vid högtidsfiranden är ett bättre alternativ än att ta bort högtidsfiranden. Ett krav är att skolan erbjuder ett annat alternativ vid samma tid. Ingen elev ska behöva förklara sig eftersom frivilligheten bör vara det grundläggande men det får heller inte gå till överdrift. Skolplikten måste respekteras. Josef anser också att frivillighet är ett bra alternativ.

Pär minns att det var frivilliga kyrkliga avslutningar när han gick i skolan: ”Jag är själv uppväxt i Angered och i min klass fanns det elever som bekände sig till många olika religioner och när det var skolavslutning så gick halva klassen till kyrkan och den andra halvan satt och kollade på film och detta tycker jag är djupt tråkigt. Så ska det inte vara utan om man firar att skolan ska sluta ska alla vara med. Då kan man göra det på många olika sätt. De som vill fira vid till exempel jul i kyrkan kan göra det utanför skolan.” Det blir en så tydlig uppdelning med ett sådant tillvägagångssätt, som inte hör hemma i skolan. Han anser istället att man borde ta bort det som har anknytning till religion så alla kan vara med på allt.

Bör en elev få ledigt om denne vill fira en religiös högtid som inte firas i skolan?

Pär, Marie och Josef förordar alla någon form av ledighetskonto där varje elev själv bestämmer när de vill ha sina lediga dagar. Är man till exempel muslim kan man välja att ta ut sina lediga dagar över ramadan. Pär är den som vill dra den här iden längst. Han skulle till och

med kunna tänka sig att alla loven och helgerna var frivilliga att bestämma över. Enligt honom så borde skolan vara så individualiserad som möjligt. Jan är mer tveksam till detta förslaget.

Här är ett sånt exempel där vi ser vilka problem den här mångkulturalismen leder till. Det finns rapporter som säger att elever tvingas av sina föräldrar att inte äta då solen är uppe på ramadan vilket gör att man inte kan följa med i skolarbetet. Men ska de få vara lediga en månad får detta svårigheter för skolan. Men jag kan förstå att de som är muslimer vill ha det dit och det är det som är svårigheten med mångkulturalism. Man bygger in spänningar och problem. En del kanske går att lösa men mångfalden är ett problem. Jag vill inte i dagsläget ge ledighet. Vi vet inte heller var det skulle sluta. Det finns alltid någon religion som har ledigt någon dag. Någonstans måste man dra gränsen.

Skulle man införa ett system med ledighetskonto tror han att det kunde medföra att samhället blir mer likt en marknad där kulturella element som håller ihop vårt samhälle försvinner. Både undervisning och elever skulle lida av splittringen.

Fråga: Vilka kan diskrimineras vid ett förbjudande av högtidsfiranden med religiösa inslag i skolan? Vilka kan diskrimineras vid ett faktiskt firande?

Pär tror att både sekulära svenskar och människor som bekänner sig till andra religioner än kristendomen kan känna sig kränkta av högtidsfiranden med religiösa inslag. Men han tror ändå de flesta eleverna ser firandet som en självklarhet och reflekterar inte så mycket över det. Ofta är det föräldrarna som blir upprörda.

Jan ser en problematik i att vi har så mycket diskussioner om vem som är kränkt och vem som inte är det i dagens samhälle.

Vad man än gör så kan någon känna sig kränkt. Det räcker att någon ställer sig upp och säger sig vara kränkt för att det ska inträffa och då kan man inte säga mycket emot det och det är ju ett problem i dagens samhälle. Det har blivit en industri i Sverige att man ska få pengar för att man känner sig kränkt. Detta visar också problemet och svagheten med kränkthetsresonemangen. Jag tror att kränktheten många gånger är konstruerad då man vill föra fram sin politiska agenda. Det är ett argument för att man vill få bort vissa element. Men det finns många muslimer som inte känner sig ett dugg kränkta av att gå i kyrkan.

Josef tror inte det finns någon risk att människor känner sig kränkta för att man förbjuder firanden med religiösa inslag i skolan. Att fira religiösa högtider är kyrkans uppgift och inte skolans.

7. Avslutande diskussion

– Hur kan man som skola och enskild lärare förhålla sig till styrdokumentens innebörd och kommunala politikernas ställningstaganden till firandet av högtider och traditioner med religiösa inslag som sker under skoltid?

7.1 Inledning till diskussion

I våra intervjuer mötte vi ganska stor konsensus kring ämnen som till exempel vad religionsfrihet innebär, skolans sekularisering och att det finns en problematik med högtidsfiranden i skolan. Däremot mötte vi olika åsikter när det till exempel gällde hur firandet bör gå till i praktiken, vem som skall vara huvudman, vad som skall firas och vad ”religiösa” högtidsfiranden egentligen innebär. I vår avslutande diskussion vill vi därför försöka att presentera de viktigaste tankarna från varje politiker och diskutera dessa tankar tillsammans med vår styrdokumentsanalys. Till detta vill vi också framföra vad vi själva anser i frågan hur skolan och den enskilde läraren (vi) bör förhålla sig till all information och tyckande och tänkande som vi insamlat under uppsatsens gång. Det är ju denna information och detta tyckande och tänkande som vi som lärare skall förhålla oss till när vi sedan resonerar och handlar i praktiken. Till syvende och sist är det ju ändå vi som kommer att möta dessa frågor i praktiken och då är det en stor fördel att ha vägt olika argument mot varandra, vara beläst i styrdokumentet och känna till hur tankarna går vid politikernas överläggningssbord.

Så hur kan man och bör man då förhålla sig till styrdokumentens innebörd och politikernas ställning till firandet av högtider och traditioner med religiösa inslag som sker under skoltid? Vi har tidigare i uppsatsen definierat vad vi menar med religion och religiös, med högtider och traditioner, med styrdokument och skola, med sekularisering och mångkulturalism. Utifrån dessa definitioner tillsammans med våra intervjuer och textanalyser, skall vi försöka att utlägga vårt svar på frågeställningen så tydligt som möjligt.

7.2 Ett situationsbundet beslut

Genom våra intervjuer och vår läsning av litteraturen framkommer en tydlig bild av att skolan härbärgerar ett brett spektrum av samhällets åsikter och tankar. Utifrån denna smältdegel skall skolan sedan försöka att skapa något gemensamt och staka ut en riktning som man vill vandra i. När så denna mångtydiga gemenskap skall förenas kring vissa bestämda värden eller åsikter kan det självklart uppstå tvetydigheter. I frågan om högtidsfiranden handlar det ofta om en konflikt mellan traditionella värderingar och seder och ”nyare” eller annorlunda samhällsriktningar. Ibland kan denna konflikt också ha att göra med oförståelse och en religionskritisk inställning eller tvärtom, en stark övertygelse om att alla bör inordna sig under en och samma tro och tycke. Det kan handla om ”lätt nervösa genomsektulerade svenskar”⁷⁹ vilka motsätter sig allt som är förknippat med religion, eller om en starkt religiöst övertygad skola som med religiösa argument driver igenom beslut som går emot demokratiska värderingar⁸⁰. I denna polemik står vi som blivande lärare. Man inser att det inte finns ett färdigt svar på frågeställningen, utan vi vill mena att beslutet först och främst måste vara *situationsbundet*. Marie uttryckte det så här: (efter vår fråga om vem det är som verkligen bestämmer i dessa situationer) ”Det är upp till varje grupp, varje klass, varje

⁷⁹ Bengtsson, Josef (090421)

⁸⁰ Borevi, Karin. ”Religion i skolan” (1997) s.63

situation”. Det finns per definition inget fel i att fira en skolavslutning i kyrkan. Det finns heller inget som säger att avslutningen skall vara i kyrkan. Det finns inga styrdokument eller reglementen som säger att skolan måste fira lucia, jul eller påsk, men samtidigt inte heller några dokument som förbjuder detta. Ser man till detta kan man förstå att hela frågeställningen bygger på en stor tolkningsfrihet. I skolverkets rekommendation möter vi just denna frihet i ett försök att ändå formulera någon sorts riktning. Denna formulering blir just så onyanserad just för att grunden i frågan bygger på tolkningsfriheten. Att formulera ett dokument som stipulerar ett tvång åt det ena eller andra håller skulle strida mot läroplanernas inbyggda frihetstänkande och därigenom skulle skolverket säga emot sig självt. Denna frihet ger att varje skola måste ta beslutet i egna händer och bemöta komplikationerna med en god beredskap. Man måste veta varför man tar ett beslut och på vilka grunder man tar det.

Denna frihet ger att varje skola och varje lärare själv får ”bestämma” hur man vill fira eller inte fira. Därför blir det också viktigt vilken grundinställning som finns lokalt förankrad hos de som utformar högtiderna (eller som slopar dem). Som blivande lärare är vi i grunden positiva till ett förhållningssätt som varken uppmuntrar eller nedvärderar högtidsfiranden med religiösa inslag. Det är varken högtiderna i sig eller politikernas agenda som skall vara i första rummet, utan elevernas bästa. Vi *vill* se en mångfald av religioner i skolan och att eleverna skall uppleva att religionsfrihet innebär att skolan är en religionsvänlig plats och inte en religionsfientlig sådan. Vi *vill* att varje individ måste känna att dennes religiösa övertygelse får plats i skolan och att utrymmet inte är till för att döma ut någon, utan att ta fram de kvaliteter som varje individ och dennes tro (eller icke-tro) bär med sig. Denna vilja får dock aldrig utnyttjas i fel syften och köra över någon, ej heller utsätta eleverna för ensidig påverkan. Då har man inte längre eleverna i främsta rummet. Om en skola däremot förhåller sig mycket kritisk till högtidsfiranden och annat som uttrycker en viss religions traditioner finns det en risk för att en skola närmar sig sekularismen. Visserligen så skapar man en ”neutral skola” som i någon mån kan kännetecknas som ”icke-konfessionell” och man undviker vissa konflikter, men frågan är till vilket pris? Josef menade att ”Så länge man följer läroplanen i någon mening ska man kunna följa andra religioners och kulturers önskemål.” Marie menade att: ”Vi är i en fas där vi fått in många andra kulturer och jag tror inte att man kan lagstifta på ett eller annat sätt. Det här får istället växa fram”. Det ligger något i dessa citat som är viktigt att tänka på. Som lärare har vi en komplex värld att ta oss an och därför är det viktigt att vi analyserar varje situation för sig.

7.3 Sekulariseringens effekter och en icke-konfessionell skola

Sekulariseringsbegreppet har vi redogjort för under teoridelen. Nu vill vi presentera hur vi tror att sekulariseringen påverkar och bör påverka skolans förhållande till högtidsfiranden med religiösa inslag.

Vi vill se att sekulariseringen innebär att varje individ känner sig friare i sina religiösa och livstolkande funderingar och inte känner sig begränsade av att en viss konfession gör det svårare för dem som inte delar detta synsätt. Sekulariseringen kan bidra till att vi får se en utökad frihet för religionen i skolan.⁸¹ Det öppnar också för möten över religionsgränserna

⁸¹ Vår definition av sekularisering skall inte förväxlas med sekularism. Vi är motståndare till en statligt pådriven sekularism där man anser att religiösa uttryck inte hör hemma i skolan. Denna typ av ideologi tror vi kommer skada elevers tänkande och identitetssökande för att sluta i en sorts likriktad skola där alla skall stöpas i en och samma sorts förnuftsmässig form. Jan förtydliggör detta genom sitt citat och vi är beredda att hålla med: ”Det är olika krafter som står mot varandra i samhället. Vissa vill ha kvar religionen och andra bekämpar den med ett religiöst patos i en sorts anti-religion.” Detta bekämpande av religionen med religiöst patos kan mycket väl kännetecknas som den samhällliga sekularismen. Josef tyckte att den franska tanken var ”ett tydligt uttryck för sekularism” och dit skulle han aldrig vilja att den svenska skolan gick.

och frigör religionen från en sorts statlig konformitet. Sekulariseringens effekter skulle också kunna bli att religionen "ebbar ut" för både individen och skolan för att använda Maries ord. Nyare forskning pekar dock på att människors religiositet inte verkar bero på hur frekvent religionen är representerad i institutioner.⁸² Pärns tanke om att allt högtidsfirande gärna fick "försvinna" från den kommunala skolan, är troligare att bli verklighet. Blickar man framåt och jämför med tidigare sekulariseringsprocesser i skolan ser det onekligen ut som att religiösa firanden är på väg bort från skolan som institution. Kanske finns risken att detta leder till en nedvärdering av religionens vikt för den enskilde eleven eller skolans möjlighet att "lära av/från" religion? Detta även om religionen fortfarande är viktig för individen? Både Marie och Pär är dock båda öppna för elevers uttryckande av sin privata tro i skolan och förespråkar inte den franska modellen där man förbjudit alla typer av religiösa symboler (även om Pär i viss mån tyckte att den var bra). Oavsett om man anser att religionen är något som kommer att försvinna eller finnas kvar så länge människan existerar är det ändå viktigt att förstå de processer som finns i samhället. Skolan har gått från en tydlig koppling till kyrkliga traditioner och kristna värderingar till en mer sekulariserad och icke-konfessionell inriktning i undervisningen, också i förhållandet till högtidsfiranden. Sekularisering, mångkulturalism och religion är begrepp som hela tiden befinner sig i en förändring, och som bidrar till att förändra skolan. Vi tror att en förståelse av denna förändringsprocess är oerhört viktig för skolan och den enskilde läraren för att kunna driva igenom goda och visa beslut. Man behöver vara medveten om vad sekulariseringen har förändrat i skolan och hur man kan förhålla sig till denna förändring i framtiden. För oss så är just frågan med högtidsfiranden väldigt relevant i ett sådant sammanhang just för att man i den frågan möter "kollisionen" mellan sekularisering och religiös tradition och historia. Vem har tolkningsföreträde, vem påverkar vem? Det mötet är det som vi försöker att resonera kring.

Angående en icke-konfessionell skola så betyder det för oss att skolan ej får påverka eleven till förmån för en eller annan religiös riktning. Det betyder *inte* att skolan skall vara fri från religion och utplåna elevers och lärares religiositet. En viss religiositet kommer alltid att finnas eftersom människan kanske är "obotligt religiös" (för att låna Josefs ord). Många elever har ett behov av att reflektera och undersöka sin identitet och sina funderingar i fråga om religiösa dimensioner. Vi tycker inte det är önskvärt att ha en skola där detta behov helt åsidosätts. Nej, skolan måste istället lyfta sådana aspekter och öppna upp för denna typ av samtal. Marie betonar att: "Däremot säger jag inte att man ska sluta prata religion i skolan. Det är jätteviktigt att mötas över kultur- och religionsgränser, det är mycket viktigt för framtiden." Kanske kan man underlätta detta möte genom till att mer naturliggöra religionen i skolan? Kanske kan detta naturliggörande frammanas genom att uppmärksamma och fira högtider med religiösa inslag? Man tar ett steg emot skolans sekularisering, mötet kanske inte behöver innebära konflikter utan istället öppna upp för nya tankar och funderingar? För Marie innebar hennes vilja att prata religion i skolan dock inte att ta ett steg emot skolans sekularisering i den bemärkelsen. "Jag vill inte att religionen ska ha något inflytande, vare sig över skola eller samhälle, mer än det som varje individ kan ta till sig frivilligt." Essensen i hennes åsikt öppnar knappast för högtidsfiranden med religiösa inslag. För vem skall avgöra hur mycket varje individ kan ta till sig frivilligt? Genom att vara säker på att religionen inte har något inflytande som överskrider vad varje elev kan ta till sig frivilligt är det väl kanske enklast att slopa alla firanden? Marie verkar dock inte vara inne på den linjen heller för hon säger lite senare i intervjun att: "Har man som lärare idag en vilja att ta in påskris och påskägg får man gärna göra det, men inte fira på grund av religiösa orsaker först och främst." Det finns en anledning att fira och den bör skolan ta vara på. Dock under premisen att det görs med varsamhet och objektivitet. Att fira högtider med konfessionella inslag tycks vara svårt i

⁸² Berger, Peter L. *The Desecularization of the World; Resurgent Religion and World Politics* (1999)

dagens sekulariserade skola, och kanske kommer det att bli allt svårare. Det visar dock att religionen fortfarande angår och att det inte är något som kommer att "ebba ut" även om skolan som institution står i en process "där sektorer i samhälle och kultur avlägsnas från religiösa institutioner och symbolers herravälde".⁸³

I motsats till Pär så tror vi också att en skolas värderingar aldrig kan vara neutrala och att man mycket väl kan lära sig av religion, inte bara om. Pär var mycket skeptisk till att låta skolans värderingar påverkas av religionen, han ville att värderingarna skulle vara "neutrala". Ett sådant uttalande är dock mycket problematiskt eftersom en värdering aldrig kan vara neutral, inte ens om det är ett dekret från en statlig myndighet. Därför skulle vi vilja lyfta frågan om man genom ett firande kan förmedla goda värderingar från olika religioner i ett fostrande syfte? Det religionen bär med sig i form av värderingar kan också fungera som en spegel där våra egna värderingar som vi tar för givna, kan ses i ett annat ljus och problematiseras utifrån en annan vinkel. Kulturarvet som Lpo 94 talar om innehåller ju även värden, värden som skall fostra individen. Dessa värden kanske inte endast behöver springa ur en sekulär statsmakts värden utan kanske kan också religionens tankar och etik rymmas inom detta kulturarv? Kan även högtidsfiranden inbegripas i detta förmedlande av goda värderingar?

7.4 Firandets "varför?"

Frågan om "varför" vi bör fira eller inte fira dessa högtider är självklart mycket relevant. Utifrån Lpo 94 kan man se på minst två sätt. Man kan vidhålla att skolan skall vara just icke-konfessionell och inte påverka någon till förmån för den ena eller andra trosinriktningen och på det sättet framhålla ett objektiva och undervisande firande. Ett firande som liksom undervisningen i religion är saklig och vetenskaplig. Marie belyste detta i sitt uttalande om att det är viktigt att skolan förklarar högtidens historia och dess varför, men helst inte leder eleverna in i ett aktivt firande.

Man kan också tolka styrdokumentet såsom att det i kulturarvet finns högtider och traditioner som skolan har som uppgift att förvalta. Dessa traditioner inbegriper bland annat de traditionella kristna högtiderna och genom att fira dessa förvaltar man kulturarvet. Man tolkar heller inte icke-konfessionell som att eleverna ska skyddas från religiösa företeelser utan snarare att skolan inte tar ställning för eller emot någons tro. Problemet med att fira på detta sätt, kan ju bli hur man ska göra med gränsdragningen mellan aktivt traditionsfirande och påverkan för den ena eller andra trosinriktningen, skillnaden mellan religiös kulthandling och högtidlig tradition. På detta problem finns egentligen inget annat än situationslösningar. Om elever känner att de utsätts för ensidig påverkan vid ett firande och far illa av detta får man helt enkelt ta en diskussion om det och komma fram till en ömsesidig lösning. Kanske kan man också komma dit att elever eller anhöriga anser att en skola har alldeles för innehållslösa firanden som är alldeles för långt bort från traditionens kärna. Vid ett sådant fall skulle det kanske vara lämpligt att diskutera vad som är traditionens kärna och om den behöver finnas med i ett firande som har skolan som huvudman.

Om man vill uppmuntra firanden i skolan kan man resonera att firandet är en naturlig del i skolgången. Genom att uppmärksamma högtider och traditioner genom att fira, inte bara undervisa om dem på lektionstid, så kan man få en skola som är närmare knuten till samhället. Om skolan isolerar sig och inte anammar de seder och traditioner som finns i samhället blir det lätt en främmande plats som inte förhåller sig till Lpo 94s ord om att "skolan skall förmedla de mer beständiga kunskaper som utgör den gemensamma referensram alla i samhället behöver". Genom att fira kan skolan bli en tydligare plats som kan ge elever den referensram de behöver. En referensram som gör att man tydligare förstår traditioner och hur samhället formats av dessa traditioner genom århundradena. Liksom skolåret följer högtiderna

⁸³ Furseth & Repstad. *Religionssociologi - en introduktion* (2005) s.109

med påsklov och jullov bör man också uppmärksamma varför vi har ledigt. Man kan också leda in diskussionen i Luhmanns tankar om religionen som något fast och stabilt i kontrast till vårt komplexa och föränderliga samhälle.⁸⁴ Kanske kan högtidsfiranden som har en historia av hundratals, ja tusentals år, fungera som något som minskar "tillvarons osäkerhet" för eleverna? Firandet blir till något som håller ihop och som man alltid vet finns där, oberoende vilka politiker som styr eller vilket samhällsklimat som skolan befinner sig i.

Frågan är dock hur långt man kan dra ett sådant resonemang? Vänder och vrider man på saker och ting tillräckligt länge hittar man alltid någon nytta med dem. Kanske räcker det helt enkelt med att skolan uppmärksammar att högtiderna finns. Skolan behöver kanske inte fira dem? Kanske växer det då fram nya sammanhållande element i vårt samhälle om de högtidsfiranden vi är vana vid skulle försvinna?

7.5 Ett kulturarv i förändring

Begreppet kulturarv fanns det olika åsikter om hos politikerna. Marie sade att "Jag tycker att det är skolans uppgift att förvalta traditioner men att koppla ihop det till det religiösa tycker jag inte är skolans uppgift." Pär anser att skolan kan prata om kulturarv även om det har religiöst ursprung men skolan ska inte fira någonting som kan kopplas till religionen. Ska skolan tala om religion så ska det göras inom religionskunskapsämnet. Detta förhållningssätt öppnar inte för ett argument att fira högtider med religiösa inslag innebär att förvalta ett kulturarv. Vi vill dock mena att det kan det ändå göra.

Kulturarvet skall också utvecklas och därför kommer vi säkerligen att möta ett kulturarv i förändring när vi börjar arbeta i skolan. Josef ansåg att han gärna såg att kulturarvet utvecklades till att inbegripa fler religioners traditioner, men endast rent teoretiskt, inte i ett firande. Men kanske ändå att ett kulturarv som skall utvecklas även bör vara öppet för nya typer av högtidsfiranden? Därför är vi inte främmande för att en skola också uppmärksammar högtider tillhörande andra religioner än den kristna. Om det finns en stor klick med elever på en skola som gärna vill fira sin högtid i skolan bör man inte bemöta denna vilja med skepsis utan söka efter möjligheter att genomföra det. Oftast kanske inte lärarna har så stor erfarenhet av hur man firar högtider med icke-kristet ursprung så därför kan man låta eleverna ta tag i detta på egen hand. Om eleverna själva får skapa firandets former och själva pynta skolan (om nu högtiden uppmuntrar till detta) kan det skapa en större delaktighet i skolans verksamhet och främja elevernas kreativitet. Det kan också underlätta olika kulturmöten. Om andra elever får vara delaktiga i en annans religions högtider kan förståelsen för varandras kulturarv öka. Kunskap förebygger felaktiga fördomar och främlingskap.

Detta förfarande bygger dock självklart på samma premisser som annat firande. Om någon känner att det blir påtvingande får man ta en diskussion om det och undersöka vad det är som kan kännas påtvingande. Det bör också finnas en god grund för att fira en sådan högtid. Det bör finnas en god förankring i det sammanhang som skolan finns i och en stark vilja hos många att fira. Det måste vara genomförbart och kunna genomföras på ett sunt och bra sätt. Vad som är sunt och bra i ett sådant här sammanhang skulle kunna vara att man på något sätt inte uppenbarligen strider mot styrdokumentens formuleringar. Man ska inte på något sätt riskera en proteststorm och oräkneliga konflikter för att upplåta skolans lokaler för firanden. Om man som lärarlag och rektor känner att ett firande inte alls har omgivningens tyckande och tänkande med sig redan från början bör man kanske tänka till både en och två gånger innan man genomför det.

En fälla man riskerar att hamna i då man inkorporerar fler högtider än de som redan finns är att högtiderna blir för många eller att de krockar med varandra. Skolans uppgift är inte att fira traditioner för traditionernas skull. Skolan är inte till för traditionerna, utan traditionerna

⁸⁴ Luhmann, Niklas. *Risk: A Sociological Theory* (1993)

ska i det här fallet berika skolan. Allt får avgöras från fall till fall och anpassas till den sammansättning av elever som befinner sig i skolan. Inom skolan finns det, idag, mycket få klara bestämmelser för hur saker och ting ska lösas på detaljnivå. Istället är skolan målstyrd vilket betyder att skolan har mål den ska uppfylla men själv får bestämma hur man vill nå dessa mål. Detta kallas "det lokala frirummet".⁸⁵ Detta frirum innefattar både lärare och elever som ska ta ställning till hur man vill konkretisera innehåll, hur man vill arbeta och hur man vill organisera undervisningen. Det lokala frirummet kan både skapa problem i form av oklara detaljer kring hur man ska hantera vissa frågor (som till exempel högtidsfiranden) men även öppna upp för varje enskild skola och lärare att tolka friare och inte behöva vara styrd av en massa regelverk.

7.6 Firandets huvudman

Angående frivilligheten tyckte Marie och Josef att: ja, det ska vara frivilligt. De vill inte kräva av eleverna att närvara vid olika högtidsfiranden. Pär tyckte däremot att man istället bör avlägsna alla religiösa inslag som förhindrar att alla kan närvara. Därför skulle man också kunna ha det obligatoriskt. Vi som blivande lärare och författare till denna uppsats skulle vilja understryka vikten av frivillighet. Genom att införa ett tvång att fira så har man direkt "dödat" glädjen för dem som från början är avogt inställda. Istället bör man fokusera på att göra firandet så attraktivt och inklusivt som möjligt. I princip alla ska kunna närvara om de vill, och själva firandet ska i sig vara så pass "väl genomfört" att eleverna går dit med en glädje och förväntan. Då riskerar man inte heller en stor frånvaro trots frivilligheten. Problematiken med att ha frivilliga firanden med religiösa inslag är ju då det som Pär tar upp; vissa kan tänkas utebli. Och visst, så kan det faktiskt bli. Det kommer nog alltid finnas elever eller föräldrar som inte vill fira vissa högtider över huvud taget, och särskilt inte på skoltid. Frågan är då om en lösning är att avlägsna alla religiösa inslag i högtidsfirandet? Marie ansåg att skolan helst bör ta bort det "religiösa" från högtiderna och ha kvar det som är "tradition". En risk med ett sådant förfarande är att högtiderna hamnar alltför långt ifrån deras ursprungliga kontext. Det gör också att en högtid lätt blir urvattnad och kan upplevas meningslös att fira.

En annan diskussion är ju också den om hur "religiösa" de religiösa högtiderna egentligen är nuförtiden. De flesta svenskar tänker inte längre på att det är religiösa högtider vi firar utan andra hedniska traditioner har tagit över och symboliserar nu de största högtiderna. Marie ansåg att hela frågan just bottnade i vad som uppfattades som religiöst och vad som uppfattas kulturellt. Hon menade på att de flesta som nu firar jul, lucia och liknande högtider inte tänker i religiösa banor utan ser firandet som något kulturellt.

Jan och Josef tycker att det är en av anledningarna till att man bör lägga firandet på en annan huvudman. Om skolan skall sköta högtidsfirandet blir det lätt urvattnat och väldigt "neutralt". Jan tyckte att en föräldraförening skulle kunna anordna exempelvis en avslutning i kyrkan. På detta sätt behöver inte högtiden bli just så urvattnad som den kan bli om man ska ta hänsyn till allas viljor, och man behåller den tydliga kristna prägel, en prägel som Jan skattade högt. Josefs tal om skolans inkompetens att orkestrera ett firande visar också på en skepsis mot ett urvattnat firande. Ett sådant alternativ har stora förtjänster. Högtiden kan utformas på ett sådant sätt som ligger närmast verkligheten, såsom den verkligen firas i en religiös kontext. Det blir mer autentiskt och förhoppningsvis mindre kompromissande med andra faktorer. Nackdelen ligger i att det blir svårare för många elever att komma till skillnad från om skolan hade regisserat firandet. Det blir också svårare för eleverna att ha ett inflytande över hur de vill att högtiden skall firas. Samtidigt så utesluter inte de olika institutionerna varandra. En skola kan välja att uppmärksamma ett firande både i skolan och i

⁸⁵ <http://www.skolverket.se/sb/d/1597> (090609)

en religiös institution. Man kan t.ex. fira julavslutning både i gymnasalen och i kyrkan. Då får man också en större bredd på firandet som kan vara bra.

Summa summarum så är det svårt att säga vad som är bättre och vad som är sämre. Varje alternativ har sina sidor. Men kanske skulle vi ändå se att en skola uppmärksammar och firar högtider tillsammans i skollokalerna på ett vis som inte skapar splittring för att sedan låta t.ex. kyrkan eller moskén inbjuda till ett alternativ firande.

7.7 Inför framtiden

Det viktigaste inför framtiden är att skolan inte blir en religionsfientlig plats där alla religiösa inslag skall avlägsnas. En skola där religionsskepticism och sekularism styr önskar vi ej. Vår uppsats ser vi som ett inlägg i debatten kring den sekulariserade skolans förhållande till religion och vad som är viktigt att tänka på i denna komplexa relation. Högtidsfiranden har fått fungera som en dörröppnare in i olika samhällsprocesser och ideologiska tankebyggnader som kräver långt vidare analyser än vad vi åstadkommit i denna uppsats. Vi önskar dock att det vi har skrivit, bearbetat och analyserat kan leda till en mer nyanserad och öppen diskussion kring de företeelser, begrepp och problem vi har lyft i uppsatsen. Vi hoppas även att de praktiska förslag som framkommit i sakfrågan skall kunna komma oss och andra lärare till nytta inför framtiden. Både som lösningar vid svåra vägval, men även som en påminnelse om att vi måste bli varse de tankar och idéströmningar som formar skolan idag.

8 Källförteckning

8.1 Litteratur

Agenda för mångkultur, programförklaring och kalendarium för mångkulturåret 2006, Stockholm: (2005).

Alwall, Jonas. "Vart tog religionsfriheten vägen?" i *Religion, skole og kulturel integration i Danmark og Sverige*, red. Andersen, Peter B. Köpenhamn: Museum Tusulanums Forlag (2006).

Berger, Peter L. *The Desecularization of the World; Resurgent Religion and World Politics*. Grand Rapids, Mich.: The Ethics and Public policy Center and Wm B. Eerdmans Publishing Co (1999).

Berger, Peter L. *The sacred canopy: Elements of a sociological theory of religion*. Garden City, NY: Anchor Books (1967).

Bellah, Robert N. *Beyond Belief, Essays on Religion in a Post-Traditional World*. New York: Harper & Row (1972).

Bergström, Göran och Boréus, Kristina. *Textens mening och makt – Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur (2000)

Borevi, Karin. "Religion i skolan" i *Religionsfrihet i Sverige: Om möjligheten att leva som troende*, red. Karlsson, Pia & Svanberg, Ingvar. Lund: Studentlitteratur (1997).

Björlin, Ola. "Att göra skillnad – undervisning om tros- och värdeedisonanser" i *Den mångtydiga skolan*, red. Säfström, Carl Anders. Lund: Studentlitteratur (2006)

Edsman, Carl-Martin. "Judendom" i *Nationalencyklopedin* (090408)

Furseth, Inger & Repstad, Pål. *Religionssociologi – en introduktion*. Malmö: Liber (2005)

Hjärpe, Jan. "Islam" i *Nationalencyklopedin* (090408).

Hill, Michael. *A Sociology of Religion*. London: Heineman (1973).

Luhmann, Niklas. *Risk: A Sociological Theory*. New York: John Wiley & Sons (1993).

Lorentzen, Mikael. *Multikulturella visioner, hedersrelaterat våld och socialt arbete i medierna*. Växjö: Institutionen för vårdvetenskap och socialt arbete, Växjö universitet (2008).

Murray, Thomas, R. *God in the classroom – religion and America's public schools*. Westport: Praeger Publishers (2007)

Olivestam, Carl Eber. *Idé och politik II, de politiska partierna – skolan och ideologin mellan två skolreformer 1950-1962*. Uppsala ; [Umeå]: Svenska kyrkohistoriska fören. : [Cavillator konsult (1986).

Plank, Katarina. "Buddhism i Sverige" i *Det mångreligiösa Sverige*, red. Andersson, Daniel & Sander, Åke. Lund: Studentlitteratur (2005).

Rosén- Hockersmith, Eva. "Hinduism i Sverige" i *Det mångreligiösa Sverige*, red. Andersson, Daniel & Sander, Åke. Lund: Studentlitteratur (2005).

Sahlberg, Lillemor. *Gemensam värdegrund i mångfaldens värdegrund*. Norrköping: Integrationsverket (2004).

Stukát, Staffan. *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur (2005).

Sweetman, Brendan. *Why politics needs religion – the place of religious arguments in the public square*. Downers Grove: InterVarsity Press (2006).

Thelin, Bengt. *Exit eforus, läroverkens sekularisering och striden om kristendomsundervisningen*. Stockholm: LiberLäromedel/Utbildningsförl. (1981).

Tomasson, Richard F. "Swedish Secularization" i *Scandinavian Studies Vol. 74 No 1* (2002).

8.2 Styrdokument och rapporter

Skolansvarsutredningen SOU 2004: 50 s178 f

Skolverket: <http://www.skolverket.se/sb/d/467/a/2321> (090428)

Skolverket: <http://www.skolverket.se/sb/d/1597> (090609)

8.3 Internetadresser

http://www.vgc.umu.se/vgc_guiden/pdf_filer/mangkulturalism.pdf (090510)

<http://www.newsdesk.se/view/pressrelease/122838> (090506)

<http://www.kristdemokraterna.se/PressOchMedia/Pressmeddelanden/Skola/Dumheterfrando.aspx?tipsa=true> (090420)

[http://www.bl.se/opinion/debatt/do-det-finns-plats-for-gamla-svenska-traditioner\(228477\).gm](http://www.bl.se/opinion/debatt/do-det-finns-plats-for-gamla-svenska-traditioner(228477).gm) (090506)

8.4 Intervjuer

Bengtsson, Josef, 21/4 2009, Göteborg

Lindén, Marie, 21/4 2009, Göteborg

”Jan”, 23/4 2009, Göteborg

Gustafsson, Pär, 28/4 2009, Göteborg

Alla intervjuer finns bandade hos författarna.
